

ЗАГОРОДА

Музейне Товариство в Зиндранові
№ 3 (38) 2003

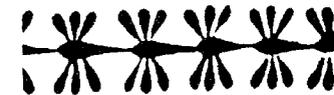

ISBN 83-87282-59-6

Towarzystwo Muzealne w Zyndranowej
Zahoroda

Загорода

КУЛЬТУРА, ІСТОРІЯ І ПАМ'ЯТКЫ
ЛЕМКІВ В ПОЛЬЩІ

Zahoroda

KULTURA, HISTORIA I ZABYTKI
ŁEMKÓW W POLSCE

КРАСНА ЩИРА ПОДЯКА

За поміч і дарункы для музею і на видаваня
квартильника “Загорода”

КОВАЛЬ БОГДАН – артист різбяр з Калуша на
Україні - цінну деревяну різбу Никифора Єпифана
Дровняка.

ДИДАК ШТЕФАН – Любин Лігницький – за 2
гелми (каска) совітских войск до военной експозиції
в музею.

КИРПАН АННА – за образ нового малярства
“Свята лемкиня в народнім одязі”

ГУБИК ШТЕФАН – Зиндранова – за работы
консервацийны і желізны забезпеченя перед
крадежом.

МАЛЕЦКИЙ АНДРИЙ – Бобова – за хрест
найденый на місци давной церкви в селі Ославиця.

Вшыткым, хто нам поміг і ест з нами в
музейных діянях – Боже Велике Заплат.

Рада Музейного Товариства.

РЕДАКЦІЯ ДО ЧИТАЧИВ

КУС БЕСІДЫ РЕДАКЦІЙ З ЧИТАЧАМИ

Зас вітамеся з Вами 3-тим номером “Загорода” з малым
опізненъом. Під зиму в осены все дуже роботи. Літо
пережылизме тот рік дос сухо, без дощів. Довшый час было
горячо, сонячні. Рільники легко сушыли сіно і скоро з поля
звозили.

Музей звиджало дуже туристів з Польщи і з краів
сусідніх – Словації і України.

В теплий літні час легше было консервувати музейны
памяткы - експонати і в Загороді на дворі і в середині.

В половині вересня покрито кычками давным
звичайом одну сторону даху головної хыжы. Было з тым
дуже работы і кошты дос великы. Єст надія, же на другый
2004 р. змінится покриття на другі стороні як лем збереме
на то дальшы грошикы. Поміч на першу сторону была од
Фундації Карпатской – Польща в Сяноці і од наших
Родаків з заморя.

Але сут при діяню Музею і смуткы, бо злодіе
недармуют. Чіпилися найвеце военных експонатів. Гелми
– каска положены на камінях в памятных місцях крали з
двору хоц были то експонати ушкоджены, постріляны в
боях підчас фронту в 1944 р. но остатньо в вересны злодіе
гвошли до середины і забрали дуже експонатів, найвеце з
німецкых войск, на якы як видно сут купці. Деякы новины
і о тім прочитате в окремых дописах в “Загороді”

12-те музейне свято перешло добри, щасливо, бо помогла погода без дощу. Концертова програма была дос міцна з помочом колективів зо Словації, України і од нас з Польци. Першый раз на свято завітали важны гості з України - знаны нашы лемківскы діяче, - Голова Товариств “Лемківщина” в Україні – Венгритнович Александер і Директор Обласного Тернопільского Музею, та Редактор Часопису Товариства Крайового “Лемківщина” “Дзвонь Лемківщини” – Дуда Ігор. Были тыж гості нашы Родакы з Канады і США.

О гостях, колективах і Представниках власти можнабы дуже і шырше писати, лем наш редакційный допис тыж ма своє невелике поле.

Треба кінчити, но прагнеме широ братерско подякувати Землякам – Стефані, - Родині Молодчак з Гожова за дотихчасове приниманя і продаж “Загороды”. Дякуеме за повідомліня, же зменшалоя Читачив і перешлеме тільки “Загород” тільки буде охочих читати.

Вшыткым симпатикам нашого тримісячника красно лякуеме за поміч в розпроваджаню, вшыткых шумні поздоровляме і найліпше жычиме.

А хто ма ищи дакы памятки з минулого жытя лемків, нарядя, одяг, знимкы і іншы то просиме не знищити. Тримайте, шануйте, або перекажете до нашого музею.

Редакция.

ДАШТО З ЖЫТЯ ГНЕСНЬОГО НА ЛЕМКОВИНИ

Што і о чим мож писати о нашім жытю в горах, бо всяди штосы ся діе. Лем юж певно за мало знаме сами, а Читаче замало пишут не лем до “Загороды” але і другых нашых часописів. А мам на думци “Бесіду”, “Антифон”, “Ватра” і “Наше Слово – Лемківска Сторінка”, яка тепер барз змінена, бо мало коли прочитае в ні дописы діялектом. ци як повіме материнском лемківском бесідом.

Напевно то шырша тема до розваг чом так ест (?)

Можнабы дос дуже писати о нашых святах парафіяльных званых „Кермешы” в таких селах як Вильховец, Гладішів, Щавне, Лося, Розділя і іншых, якы тот рік юж за нами. А скоро будут свята в Команчи, Бортнім, Білянци пак Поляны, Перегримка, Туринск і другых селах де святкуют кермешы на св. Михала.

О великім святі ювілейнім в Горлицях ест окреме згадка – допис. А при кінци року ищи остатні свята – кермешы на св. Николая, коли нераз юж дос міцна зима.

Писати можеме, лем такы новыны, як нам ближе знаны. І так в Туринску і Команчи тот рік проведено дуже ремонтів нашых старенькых памятковых церкви..

В Музею в Зиндранові зроблено дос велику консервацію експонатів, а одну сторону головної хыжы одновлено кычкове покритя. То дос велики кошты, в яких помогли: Ваньо Худик, Ваньо Гоч, Теодор Пирень і Адам Стец з Канады. Теодор Рудавский і другы Краяне, жертводавці з США.

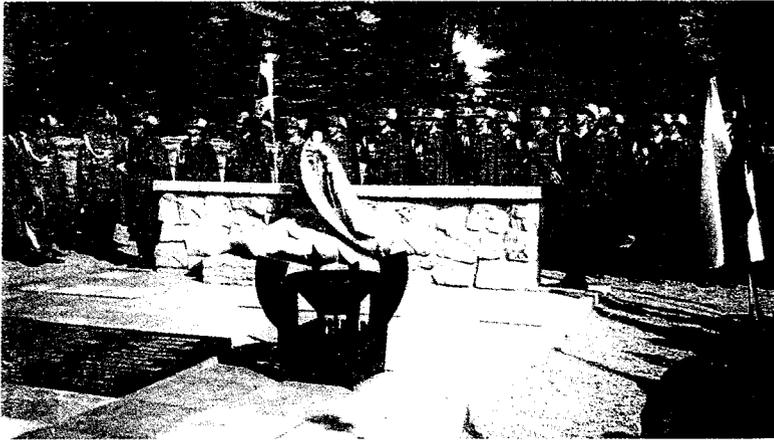
Другу сторону плянуе ся одновити в 2004 р.

Крім таких користных діяч в остатні час музей пережыл дос велике окраденя военной колекції. Поліция в Дукли глядат злодіів, лем то не легко их найти, одкриты.

В селі Тильова од 1 липця одкритий великий склеп штоденних потреб жывнотьовых.

Од переходу граничного в Барвінку до Тильовы в тім роци одновлено дорогу, котра была дуже знищена тягарныма автами “Тірами”.

Дня 3 жовтня в пятницю в Дукли перешло велике святкування 59 річницї Карпато – Дуклянской операції в 1944 р. празник продовжено в суботу 4. X на цмунтери военнім в Комарнику і Свиднику по стороні словакї. Военны історики твердят, же были то найбівшы гірски бої в 2–

59 річниця Карпато – Дуклянської операції

гі світові війни в яких згинуло, было ранених і загинених 94 тис. Войск Червеної Армії і 6,5 тис. Чехословацького Арм. Корпусу.

В Дуклі одновлено военний цмунтір 2-гої війни на яким похоронено 10 тис. вояків совітських, чехословацьких і польських. З цмунтере компаня гонорова Підгалянів і оркестра войскова разом з ветеранами і гостями перешли під "Хрест Поєднання" при памятниках Св. Яна з Дуклі і Папы Яна Павла 2-го. Цікавы увагы, же по сторони польскі не берут участи представники войсковых власти російських і українських, а в суботу по сторони словацкі были восны агташе Росій і України і аж в трьох місцях складали вінці під памятниками. То хибаль політичны зміны і співдіяня по розпаді Сов. Союза.

Чусме, же юж в лігі зачато одновліня і огороджіння цмунтере в с Радоціна, де юж никого з былых жытелів неє. Село пустинне. Цмунтар приділено для Єпархії Православної в Сяноці, а дано в опіку Отцю Роману Дубецови, - ведучому Пар. Православному в Горлицях.

В вересни огороджено лемківський цмунтар в селі Гирова, котрого селяне – емігранты в США зобрали на то потрібны фонды під організаційном руком Владка Максимовича, знаного нам лемківського діяча в Америци.

На гнес лем тільки, а што будеме знати то в наступнім номері.

Пиште Дорогы Читачи і не лем што нового, цікавого в Ваших селах і місцях жытя але і о наші історії.

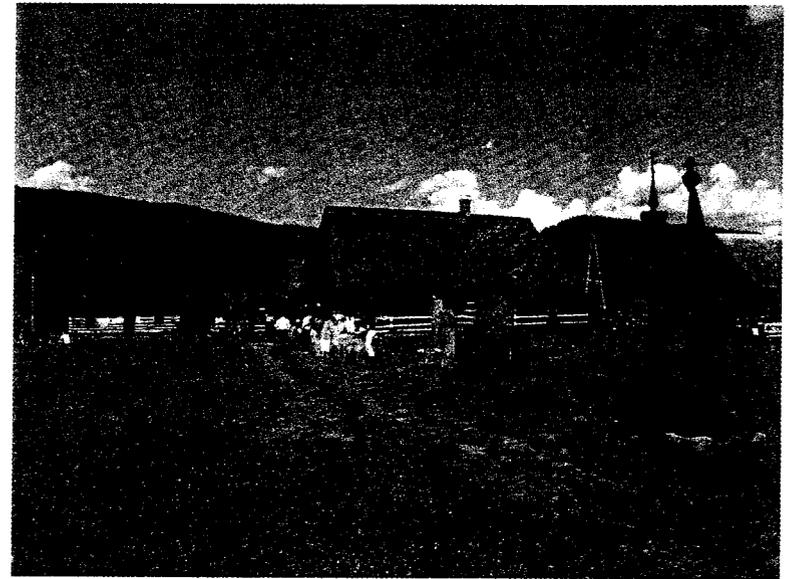
Ф. Г.

35 lat i co dalej

Jubileusz 35-lecia Muzeum obchodzone uroczystie i pracowicie. Jego kulminacyjnym momentem było święto "Od Rusal do Jana" i towarzyszące mu imprezy kulturalne i artystyczne. Z tej okazji Muzeum wzbogaciło się o nową publikację: "Wojenne ścieżki", w której zamieszczono wspomnienia Piotra Kohuta z Pietruszej Woli, żołnierza - wywiadowcy z lat okupacji. Wydano też nowy zestaw widokówek muzealnych i rozpoczęto prace nad albumem "Łemkowszczyzna", którą tą publikację wsparła finansowo Fundacja Karpacka Polska.

Przeprowadzono szereg prac, porządkujących ekspozycję muzealną, konserwatorskich i remontowych. Najpoważniejszym i najbardziej kosztownym przedsięwzięciem była wymiana pokrycia dachu na chyży. We wrześniu ułożono nową strzechę na części północnej budynku. W przyszłym roku prace zostaną dokończone. Oczywiście pod warunkiem, że uda się pozyskać na ten cel odpowiednie środki.

Ich brak jest stałym problemem Muzeum. Mimo, że Teodor Gocz przekazał zagrodę muzealną Towarzystwu Na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej, fakt ten nie dociera jakoś do władz różnych szczebli, które nadal traktują muzeum jako placówkę prywatną. Tymczasem ma ona charakter społeczny, działa w oparciu o zarejestrowany w sądzie statut Towarzystwa i cieszy się rosnącą popularnością. Świadczą o tym m.in. rzesze zwiedzających Muzeum, ożywione kontakty z polskimi i zagranicznymi muzeami, często korzystającymi z zyndranowskich zbiorów przy organizowaniu wystaw o tematyce łemkowskiej. Mimo usilnych starań, Muzeum nie ma stałego źródła zasilania finansowego, a doraźnie pozyskiwane, niewielkie środki, nie gwarantują funkcjonowania placówki w przyszłości.

Popularność Muzeum ma także złe strony. We wrześniu nieznani sprawcy włamali się do wojennej części ekspozycji i ukradli kilkadziesiąt eksponatów (m.in. hełmy, menażki, manierki, mundur, elementy wyposażenia żołnierskiego). Policja wszczęła w tej sprawie śledztwo. W chwili przekazywania do druku kolejnego numeru "Zahorody", jego wyniki nie są jeszcze znane. Kradzież części zbiorów to dotkliwa strata dla Muzeum. Uzupelnienie ekspozycji będzie niezmiernie trudne, kosztowne i potrwa, być może, wiele lat.

Decyzją Ministerstwa Obrony Narodowej, z pomocą wojska, odbudowany zostanie pomnik poświęcony poległym w walkach o Przełęcz Dukielską, wysadzony w powietrze przez saperów w 1976 roku. Był to akt bezprawia i wandalizmu, wymierzony w nieuznaną wówczas oficjalnie mniejszość łemkowską.

Obecnie istnieje szansa na naprawienie krzywdy. Opracowany został projekt nowego obelisku, przygotowano kosztorys prac i należy sądzić, że w przyszłym roku, być może w rocznicę bitwy dukielskiej, nastąpi uroczyste odsłonięcie pomnika.

Choć nie brakowało problemów, rok 2003 był stosunkowo pomyślny dla Muzeum. Czy takim będzie i następny? Pytanie to kierować należy przede wszystkim do władz samorządowych gminy, powiatu, województwa. Bez ich aktywnego wsparcia trudno liczyć na utrzymanie i rozwój tej, jedynej w swoim rodzaju placówki muzealnej w Polsce.

A. B.

О ЗИНДРАНИВСКИМ СВЯТІ ОД РУСАЛЯ ДО ЯНА

*Зиндранова то невелике село
Але завдяки łemківському святу
Під назвом "Од Русаля до Яна"
Розславиво ся далеко по світу.*

Так якоси ся мі в житю сквадаво, з поводу лихого здоровья, же аж того року бив єм перший раз на тім нашім łemківскім святі під гардом назвом "Од Русаля до Яна" в Зиндринові, котре од пару років наберат што раз то більшого значеня в нашій łemківскій культурі.

До Зиндранови поїхав єм з моїма двома крамскіма товаришами: Митром Баганом і Михавом Валком.

Як зме приїхали на пляц ково на правду гардного мурованого дому Федора Гоча, головного організатора того свята, то зме в поближу никого не споткали. Зиндранівскій музей віділи зме лем зо двору, бо бив в тот час замкнений. Тото што зме віділи зо двору то треба ствердити, же вшитки будинки і ріжне знарядя ково тих хиж єст дос добрі утримане, то хибал і в середині тих хиж єст так само добрі утримане. За тото што там можна відіти то треба пану

Од Русаля до Яна - 2003 р.

Гочови за його великий труд в ратуваню нашої лемківської культури красні подякувати. Я в імени своїм і моїх товаришів вам пане Гоч сквадам велику подяку за ваш труд в своах – дай вам Господи Боже дуже, дуже доброго здоровля на далшу Вами діяльніст в ратуваню нашої лемківської культури од ей цівковитой загибели.

В часі звиджання музею, над потічком споткализме пару осіб, котри приїхали до Зиндранови на тото свято з України і они нам повіли, же зато там так тихо, бо тепер праві вшитки люде сут в зиндранівські церкви на Службі Божі одправляні в нашім східнім обряді.

При музейних хижах і при рештках вимінуваного, хибал барз нерозважними людми, памятника котрий побудовано на памят богатерско полегвим воякім в другі світові війні в тих сторонах на Дуклянщині о вілніст Лемковини і цівого світа, тиж зме споткали голову Фундації дослідження Лемківщини, пана Ярослава Швяглу, з котрим зме сой барз щирі побесідували о нас лемках, так ту в наші Полщи, як і там на Україні, котри як знаме вимагають з нашої лемківської сторони барз великой уваги жебизме яко лемки – руснаки з походження великого народу Русі Київської незапропали на все, а з тим і на жал ціва наша лемківська з дідів прадідів прекрасна культура, якої другої хибал так прекрасной неє нигде на світі.

По ті наші барз інтересуючі бесіди разом зме поїхали, автом Михава Валка, ково зиндранівського дому громадского де зачали ся сходити люде на тоту урочистіст зиндранівського свята і за деякий час биво дуже люди.

Сцена на виступи ансамблів і поєдинчих солистів бива під великим парасолом. Вавки для люди – гости били під дос великим парасолом, што товди в дос гарді сонячні погоді дававо охорону од сонця. Били там тиж ріжни крами де можна биво купити до напитя доброго пива або доброй мінеральной води а тиж холодоші і други ріжни лакощі.

Тиж там пан Митро Солинко зо Львова мав виставу прекрасних ним намалюваних олійних образів. Вшитки чудово представляють нашу дороженку Лемковину. Образи можна биво купити.

На тім святі, ищи перед виступами, стрітив єм свою братову Надю, вдову по моім дворіднім браті святой памяти Івані Бованку

з Кавуша з ей внучком кандидатком на вищу освіту з котрима єм сой барз щирі побесідував, а з втіхи нашого стрічення аж нам з очи полетіли, і то доз густо, сизи.

Там тиж єм стрітив лемка з походжиня, прекрасні по лемківски позбераного пана Шуркаву, котрий приїхав на тото свято з України. І котрому, як повідат наша прадідівська Лемковина барз, а барз дорога.

Мої товариши тиж стрічали там знакомих ім люди з котрима сой барз щирі побесідували і з той стрічи били барз втішени. А же тоти стрічання били часто випадкови, то обниманя і цівуваня ся били барз горячи з сизами з очи. часто аж такима як би вода летіла з гірского потічка.

То і зато таки свята як: зиндранівське “Од Русаля до Яна”, ждинська “Ватра”, вілхівський “Кермеш” і таки други треба нам вшитким лемкам підтримувати і тим самим не давати можливости до запропаденя наші дорогенькі лемківські культури.

Там в Зиндранові на лемківскім святі биво барз дуже доброго діяня для нашої предорогой лемківської культури, але тиж як на мою мисел били і недоліки. Бо як наприквяд витани били урядови гости то тото витаня биво барз горяче, сердечне, як би надзвичайне. І то барз добрі, же так ся витат своїх урядових і близких гости. Але не треба тиж забивати о таких горячих своах при витаню вшитких прибивих гости, так ту з Полщи, як і з України і з других заграничних країв. Памятайме, же тоти прибиви лемки з України і з других заграничних країв приїхали не лем на тото свято, але они тиж приїхали поквонити ся свої дорогі прадідівські Лемковині і помолити ся до Господа Бога на рідні з діда прадіда лемківські землиці зо своїма ту спочиваючими вічним сном предками.

По привитаню вшитких гости розпочали ся на сцені виступи ансамблів і поєдинчих співачок і співаків с помедже котрих мі найбарже сподабав ся виступ ансамблю з Кавуша. Поза прекрасним їх співі, вшитки жени били прекрасні позберани по лемківски то і хотіво ся на них смотрити і смотрити і їх співу свухати. То бива велика окраса того зиндранівського свята. Правда други виступи тиж били прекрасни але кавуский ансамбел захоплював гости поза їх чудовим співом прекрасним жіночим одягом.

Тиж хоче ся хоц в пару словах спомнути о жені пана Федора Гоча Марії, қотра там ходива помедже людми і прагнува з каждым

Староста З. Брая і Ф. Гоч на святі Од Русаля до Яна

прибывшим гостьом замінити хоц би лем пару слів і жичила кождому доброго почутя на тім святі. І такого жиченя і мі пані Гочова в мивих словах жичива. Велика Вам пані Маріно подяка за Вашу тамту пошану до прибывих гости.

Но і хибал биво би вшитко для мене там на зиндранівскім святі "Од Русаля до Яна" задовольоче.

Кінчаючи тот мій опис барз, а барз прекрасні поздоровлям вшитких участників тогорічного нашого лемківського прекрасного зиндранівського свята "Од Русал до Яна" з жиченями вшиткого найліпшого, так жеби з васки Господа Бога на Ваших лицах все виднів правдивий усміх і зо вшиткого правдиве задоволіня

Лемковино дорога

І лемківска културо

Чим ми лемки завинили

Жезме своєю Лемковину стратили.

Опис написано бесідом сева: Полян – Крампни – Котане.

Поляни, 02. 09. 2003 р.

Гриц Бованко.

**Наталії Кравчук
Павло Стефановскій**
27. 07. 2003 р.

В АНТОНИЧОВІМ САДІ

Быв ем
в Антоничовім
саді
в Новици
Антонич жыє
в няньовій
каплици
при школі
в лемківскім
огороді квітів
в "выпранных" хмарах
лемкынями
в лемківскім потоці

Павло Стефановскій
03. 05. 2003 р.

XXX

Боже, Боже
мій Єдиний!
Жебы лем
пяний вітер
не подув
з лемківской
стороны,
то ани смерт
лемків не зможе
творити
ліпшу долю

людови своєму.
Його доля
писана кірилицьом
ма силу
спасенія –
З муки великой
народу,
з землі рідной
и материнской
колысковой
пісьні.
Буде, буде
край лемківскій
вільний
и буде
розмовляв
з лемками
и тулив їх
до себе
по вічны часы
силом їх
розуму
и рук,
силом предків
в заораній землі
пред віками,
в рідній хаті,
в лемківскій церкві,
в придорожнім хресті;
силом
заклятом
в чужі,
в зеленых лісах,
в чыстій воді
студенок,
в черкоті
рик и потоків –
в лемках
на мандрівных
стежках.

Idą wiersze Harasymowicza

Idą wiersze
Harasyma
ścieżkami
ścieżynami
do Łemków
Dziś już
nie błądzą
Z lasu wychodzą
jak partyzanty
idą do wsi
uszy zajęcze im widać
z nie koszonej trawy
Oczami świecą
nocą
też idą
do chaty łemkowskiej
i siadają przy stole
jak w swoim domu
Pasterz - ich
twórca
nie żyje
One same
idą
Kiedyś
były zapraszane
przez łemkowskiego
Pawła
by świętować
wśród Łemków
rusala(1)

pod ich dachem
podpartym
trzema
nogami
świata
Całe stado
wierszy Harasyma
wyszło
z drugiego tomu
i weszło
do domu
Łemków

Paweł Stefanowski
(20.09.2003)
(1) - zielone święta

КЕРМЕШ

Традиційне свято лемків КЕРМЕШ сягат глибини віків, і гнеска де б не жили лемки – на рідній землі, на вигнанню чи в інших країнах, свято патрона церкви – великий праздник.

Урочистий кермесх святкували лемки у Львові 27 липня того року в лемківській церкві святих Володимира і Ольги, що у Шевченківськiм Гаю. На Службі Божій, яку правили о. Анатолій Дуда і священники з монастиря, були присутні більше тисячі лемків не лем зі Львова і околиці, але з других областей.

Молитвою помянули загиблих в трагедії 27 липня, що сталася рік тому, на Львівськoму летовищі, де загинули десятки дорослих і дітей.

Після обходу церкви з хоругвами єгомость освятив воду і всі миряни напилися свяченої водички. Приємно же сего року на кермесі було багато молодежи, што свідчит о зацікавленню традиціями і культурою предків та любові до рідної Лемківщини.

На стінах музейної хижі Фундацією Дослідження Лемківщини організовано виставку картин лемківських художників Дмитра Солинка, Марії Янко та Івана Барни.

Дмитро Солинка, родом з с. Жидівське, що на Лемківщині, відомий на Україні і за кордоном. Художник показав десятки картин – лемківські церкви, хижі і природу Лемківщини. То була 37 виставка творів Дмитра Солинка, які експонуються в музеях України і багатьох інших країн.

Неодна лемківська родина милується творами земляка.

Привернули увагу присутніх також твори відомої нашої поетеси, фотографа і художниці – лемкині Марії Янко. Марія дуже любить малювати квіти. Але найбільше творів присвячує лемківській тематиці. Представлені “Лемківська пара”, “Лемківське весілля” і багато інших живописних та графічних творів, у яких прославляє красу і любов до лемківського краю і народу, а також переживання за його долю.

Художниця збирає і вивчає матеріали про стрій на різних теренах Лемківщини – тому її роботи цінні також і з етнографічної точки зору. З замилюванням оглядали гості свята новостворену ікону “Богородиця”, “Яблуневий цвіт”.- “Нічого не буває випадкового”, - вважає Марія. І ікона ця написана теж не випадково. Перша зустріч з рідним для неї селом Рябе коло Балигорода, в якому народились її батьки Катерина і Михайло Янко – відбулася саме навесні, коли цвіли сади. Яблуневим ясным цвітом і ясным сонечком зустріло село Рябе Марію. Але ні церкви, ні хижі... навіть могили на цвинтарі зрівняно з землею. Жаль і

Вистава малярства Марії Янко в день Кермесу

біль від побаченого передала художниця в образі сумної Богородиці, яку хоче потішити Дітина на її руках - маленький Ісусик. На Богородиці характерний лемківський стрій – вишита сорочка і вишитий горсет. Дуже цінною є та сорочка – бо вишита вона була на весілля для молодої і називалась “Яблуневий цвіт”.

Для Марії ця сорочка є справжнім витвором мистецтва вишивки, яку подарувала їй лемкиня Марія Баран з сусіднього лемківського села Камянка...

Вперше показав свої мистецькі твори аматор Іван Барна, родом із с. Завадка Римапівська. В основному, це – мальовничі карпатські пейзажі, над якими працює вже багато років.

Іван Васильович, якому вже за сімдесят, проживає з мамою Анною, якій вже 99 років і почуває вона себе добре, завжди весела і життерадісна.

Анна Володимирівна Фучила народилась в 1905 році в с. Терстяна, вийшла заміж за Василя Барну з Завадки Римапівської, де і жила до виселення в 1945-му році. Ця привітна жінка чудово пам'ятає рідне село і односельчан: зі сльозами на очах вона переглядала і впізнавала церкву і ікони в ній, зазнимковані вже тепер у с. Завадка, цілувала і тулила їх до серця...

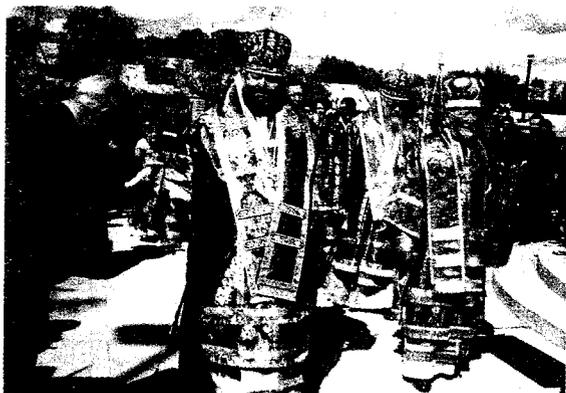
Довго гостили лемки, згадували минувшину, життя на рідній Лемківщині, раді такій зустрічі...

Петро Воля'

О СВАТІ В ГОРЛИЦЯХ

Вражина гостей з України.

Урочистіст присвячена 20 літю відроджыня Православной Перемисько – Новосанчівской Епархії одбылося 6 вересня в Горлицях.

В урочистости взяли участ Митрополіт Сава з Варшави,

Митрополит Герман з Америки, Архієшкoп Адам зо Санока, Архієпископ Авель з Любліна, архімандрит і монахи Уйковицкого Монастиря, 29 священників і тисячы лемків з цілой Полщы, України, Словачий і Америки.

На урочистіст прибули і виступили з привітаням заступник Підкарпацкого воеводи, старости Короснянского і Саноцкого повітів, бурмістр Горлиц та діячы культуры.

В богослужиню брали участ Митрополити, Архієпископи, все Духовенство і представники властей.

По Службі Божжій і процесії коло церкви до присутних звернулися Митрополити, Архієпископи і представники влади. Після офіційного прийому в Церковному Домі відбувся концерт лемківской пісні кращих колективів який був тепло прийнятий присутніма.

Урочистіст присвячена 20 літю Відродження Перемисько – Новосанчівской Епархії підтвердила горячу любов лемків до Віри Святого Православія і много страдальной Лемківщини.

В ювильейне Свято в Горлицях Владика Адам вручил для Петра Когута памятную почесну грамоту – диплом і памятный медаль за любов рідного, східнього обряду і культуры, за велике активне діяня для нашой Церкви на Лемковині.

В. Шуркало

ВАТРА НА ЧУЖЫНІ

Традиційно в першу пятницю і суботу серпня Стowаришыня Лемків в Легници організувало XXI Лемківску Ватру на Чужыні в Михалові.

Того рока розпаліня Ватры одбыло ся перше, бо юж о 18.00 год., а зробил то юж шестий раз найстарший михалівській лемко Ярослав Гербут. Треба признати, же розпаліню Ватри юж не присвячат ся такой пошаны як колиси. То юж лем додаток до імпрезы.

Ватру отворив і привігав гостів та ватровичив як все Андрий Копча Ведучий Заряду Головного С.Л.

Ішы перед Ватром были проблемы з ансамблом, котрий бы мал розпочынати імпрезу. Місцева “Кычера” выхала в тым часі на вельку подорож концертову по Франції, а “Лемковина” далеко в Білянці і не все може ся зобрати. Стало ся барз добри, бо “Лемковина” приїхала, отворила Ватру і дала красний концерт.

А потім юж пішло як “по маслі” завдякы досвідченым конферансерам Стефані Дубец і Петрови Трохановскому. Потрафили “будувати мосты” меж сценом а пубблнком.

В дальший частині вечернього програму выступили ансамблі: “Смерек” з Клішова, “Жужарик” з Прешова, “Серенча” з Горлиц, Дует “Весна” з Вроцлава. Были ціж ансамблі котры перший раз станули на сцені михалівской Ватры, як ансамбль “Скеюшан” з Хомутова – Ческой Республики пропагуючий фольклор русинській і румунській. Його членами сут Русины котры в 1945 році переселены были до Хомутова з теренів гнешной Румунії де выемігрували іх предкы в кінці ХІХ столітя з околлиц Старой Любовні.

Перший раз до Михалова завітал ціж дітячимй і молодіжний ансамбль “Рацкана” з Беловежы коло Бардейова. Цікаво показаний был през П. Трохановского конкурс “Вшитко о Лемках і Лемковині” на подобу показуваного в ТВ програму “Єден з десятиох”. Кус часу посвячено 200 річниці уродин народного будителя Русинів – Александре Духновича.

Коли зближала ся півнич зачала ся забава на фолькову нуту зо знаным ансамблем “Серенча”. В суботу дост скоро розпочал ся програм на сцені, а недалеко на ватряним поли розгрываны были змаганя спортовы.

В дообіднім часі посвячено дост дуже часу для наймолодших учасників Ватри. Был конкурс верша і рисунок для діти і конкурс співанок для наймолодших.

На сцені можна было зауважити не перший раз такы діточки як: С. Косовска, А. Шмайда, сестры Бочневич, П. Старинскі, В. Бонковскі, Д. Гербут і дуже інших. Найвце оплесків зобрал Войтек Бонковскі, котрий в минулим році співал по польскы, але обцял, же в тым році буде юж знав по лемківскы. І слова дотримал. Заспівал “Не піду я до ліса з кониками”, а потім попросив ватровичив, жебы заспівали разом з ним “Ватра, Ватра, Лемківска Ватра”. Вшиткы учасникы были обдаруваны подарками.

Досвідчени в організації тых програмів были: Йоанна Косовска і Петро Трохановскій.

В суботу выступили такы ансамблі як: “Рацкома”, “Скаюшан”, “Ластівка” з Пшемкова, “Жуєжарик”, “Древутня”, з Любліна, “Окмель” з Пшемкова, “Калінкі” з Рокиток та інші.

Ватру одвиділа група американскых англицкомовных Карпато-Русинів, котры глядали при нагоді родини серед лемків на Ватри. Были ціж в легницькых церквах. Выбрали ся на Лемковину і до Словації.

Ватра закінчыла ся цілоночном забавом до котрой пригравал ансамбль “Дунай”.

В.Дзядик.

СПОМИН – ЗГАДКА

Про славних мешканців села КРАСНА, повіт КРОСНО – ЛЕМКІВЩИНА.

Село КРАСНА розташоване за 20 км. від м. Кросно на Лемківщині.

*Село розкинулось в садах,
Хто жив в нім його не забуде,
А в тих садах у тих хатах
Живуть прекрасні люди.*

За даними спису населення 1910 р. у селі проживало 1579 чоловік, в т.ч. 1462 русинів – укаїнців, 108 поляків, 9 євреїв – жидів.

Зі села виїхало на заробітки до Америки та інших країн більше 200 чоловік.

В селі була двохкласна школа з двома вчителями. Школу відвідували діти всіх трьох національностей в кількості 214 дітей. Мова викладання в школі була руська – українська. в селі читальні “просвіти” не було.

Була деревляна церква ім. Св. Архангела Гавриїла – Михаїла, побудована в 1762 р., а відновлена в 1880 р. Священником був о. Олександр Прислонський. В 1912 – 1914 роках побудовано муровану церкву.

Серед мешканців села заслугоує уваги серед інших, родина ДЗІНДЗІВ, яка була освіченою – грамотною з високою релігійною моралю. Серед дітей родини Дзіндзів Іван Дзіндзіо закінчив в Новому Санчі гімназію, але через жорстокі переслідування мадярами, які вбивали і вшали свідомих руських людей, зокрема інтелігенцію, бабуся, щоби ратувати його життя, відправила Івана разом з іншими в Росію, а сама залишилась жити самотньо.

Підчас І-ої світової війни, згадує Анна Василівна – дочка Василя Дзіндзя – мій батько був в австрійській армії фельдфеблем – старшиною і попав в італії в полон. Працював у господаря, якому дуже сподобався полонений Василь, не тільки через його зовнішню красу (був дуже гарний і пристійний) але через його працовитість, чесність, винахідливість - тому хотів його мати за зятя – віддати

свою єдину дочку за нього заміж. Але батько не захотів залишатись в Італії, покидати рідну ЛЕМКІВЩИНУ, своїх рідних та близьких.

Село КРАСНА, біля КРОСНО
Село чарівне, веселе і миле,
Де рідна кожня стежина мені
Воно мені дороге, миле і нині.

Жили у ньому мої БАТЬКО і МАТИ,
Дитячі і юні роки мої тут пройшли,
Забути його не суджено мені
І руки мамині натруджені такі,
Які ласкаво ніжились мені,
Як в день, так і в ночі.
Там рідна хата, старенька мати,
Там щирі люди і там жити мені треба буде.

І за життя для мене кидала
У світ чужих народів і держав,
Але не було такої сили,
Щоби я рідну ЛЕМКІВЩИНУ забував.
І на чужині спомин про моє село
Я у серці своєму завжди ношу
І кохаю і плекаю, забути його не хочу.

Після повернення з італійського полону
Я знову проходив тими стежками
Куди літа йшли молоді,
Вони кличуть і манять до себе
Шукати затишку в душі.

Минуло багато літ,
І змінився нині світ,
Вже і людей тих не стало,
Але село мое, як було, так і остало.

На ті часи ВАСИЛЬ ДЗІНДЗІО був освіченою людиною.
Володів чотирьома мовами: руською-українською, польською,

німецькою і італійською. Дванадцять років (з 1926 – 1938) був війтом. Сам особисто провадив всю звітну та бухгалтерійну документоцію. Податки – гроші приймав від людей, записував в книги, частину яких відправляв в повітовий уряд, а остальні гроші витрачував на розбудову культурно-освітніх осередків дуже жалів вдів і бідних, навіть часто за них платив податки. Під його керівництвом в 1932-1935 роках побудовано “Народний Дім”. Організовано кооперативу з власним будинком, створено “Пожежну команду”.

Мешканці села в основному займались сільським господарством, а також тваринництвом та ремеслом. Завдяки мудрому керівництву війта ВАСИЛЯ ДЗІНДЗЯ почалась перебудова села. Зникли курні хати під соломяною стріхою, появились нові дерев'яні та муровані будинки вкриті бляхою та черепицею (дахівкою).

У своїх спогадах солтис ЗАВІНСЬКИЙ ГРИГОРІЙ згадує, що в 1942 році в с. Красна було 283 добротних – багатих дворів, а в перших днях серпня місяця 1945 року всі мешканці села Красна були примусово переселені на Україну, куди прибули тільки 28 серпня 1945 року. Із них 143 родини осіли в Боршівщині – в самому Боршеві 42 родини, в с. Юрямполи 41 родина, а в Королівці 27 родин, Васильківцях 8 родин, та по кілька родин в Шупарці, Глибочку і Мушкатівці.

В с. Красній в 1830 році народилась письменниця КЛАВДІЯ АЛЕКСОВИЧ, яка написала “Гостина св. Николая” і видала альманах “Перемишлянка”.

В Королівку разом з усіма односельчанами переселився самобутній народний поет, художник, музикант ІВАН ЮРКОВИЧ РУСИНКО, 1890 – 1960, який працював в Королівській школі вчителем німецької мови і малювання. Він був учасником I-ої світової війни і був знаний в лемківському світі як автор багатьох віршів, байок, сатир та гумору. Був співавтором “Карпатсько-руського букваря”. Намалював багато побутових картин, пейзажів, створив цілу галерію графічних малюнків під назвою “Стародавні михівські типи”. В 1990 році в школі с. Королівка відзначено 100 річчя від дня народження І. Ю. РУСИНКА.

Мешканці с. Красна покидаючи своє рідне село в 1945 році

– немов відчували, що більше ніколи не повернуться в свої рідні місця, забрали зі собою сакральні-церковні речі, а також ІКОНОСТАС і ПРЕСТІЛ, які з великими труднощами довели їх на нове місце призначення. ІКОНОСТАС знаходиться в Мушкагівській церкві, а ПРИСТІЛ в Королівській.

Насильно покинута нами Лемківщина
Наймиліша нам на землі,
Предків костями і кровю злита
І потом холодним нераз облита.

Цвіли там квіти у діброві
Шумів таємну пісню гай,
Збіжа родилися чудові
Це був мій рідний край.
Дерева в садочках потапали,
Коли настав чудовий май
І соловейки заспівали,
Здавалось-це не земля, - а рай.

Понишила війна люта, поля ниви і городи,
І привела у ненависть два братні народи.
А нині та земля ворогом порита,
Квіти столочили копита,
Ліс поторошений зчорнів
Трава ніби градом збита.

О КРАЮ МІЙ! МОЯ СВЯТА КРАЇНО
Я ПРОШУ І ЩИРО БОГА МОЛЮ
ЗА КРОВ, ЗА КРИВДУ, ЗА РУЇНУ
ПОВЕРНИ, ПОВЕРНИ НАС НА РІДНУ ЛЕМКІВЩИНУ,

Згадку – спомин про с. КРАСНА зі слів директора школи описала
Анна Беднарчик, а доповнила, оформила і свої спомини помістила

*Анна Ярославцева – Дзіндзьо.
Львів – травень 2003 р.*

ВСПОМИН О ДРУГІ СВІТОВІ ВІЙНИ НА ПОЛЯНСЬКІМ ПОЛІ

Друга світова війна зачала ся ищи початком вересня 1939 р. нападом войск гітлерівських на Польшу.

Товди од сторони Крампни през так звани Крамски Ліщини і потім дале през полянський присівок Острішне, понад круту річку Вилшню, тягнува ся друга лінія оборонних окопів войска польского так званої Оборони Народовой. Биво то войско змобілізоване на дос скоро в серпню 1939 р. з так званих резервістів і не найліпше узброєне. Поза ручними карабинами і невеликом кількостом машинових карабинів і мін до мінування мостів і тому подібного, то другого ліпшого узброєня того войско не маво. Каждый вояк мав ищи до ручного карабина багнет потрібний воякам, як би треба биво піти на багнети до штурму на неприятеля. Войско німецке заатакувало першу лінію Оборони Народовой войска польского, котра ся в тих то сторонах при границі своацкі тягнува понад Граб, Ожинну, Тиханю, Гуту Полянску в сторону Барвінка. Тота Оборона Народова, так на перші лінії оборонні, як і на другі лінії оборонні довго ся не утримава, бо по кілка годинних стрілянях з карабинів з окопів оборонних під великом перевагом войск німецких поспішні ся вицофава в сторону Нового Змигорода, Дуклі, Ясва і Кросна. А потім дале де хто міг то ся вицофував на схід за ріку Сян, де правдо – подібні мава бити якаса міцнійша лінія оборони войска польского. А тоті резервісти, котри били з недалеких околичних польских сторін од Нового Змигорода, Ясва Дуклі і Кросна то дуже юж з них поза свої рідни місцевости ся не вицофували лем zostали в своїх домах при родинях.

Зато тиж в наших сторонах на Лемковині в польско-німецкій війні в вересню 1939 р. не биво жадних білших боїв военных, лем на крамскім терені Вещарного – над

Габовом при дорозі з Крапни до Нового Змигорода хибал непотрібні згинув еден вояк польський з Оборони Народовой, котрий сам хотів затримати величезну нававу войска німецького і там стріляючи до ворогів з машинового карабина богатерско згинув од ворожой кулі.

Тиж правдо-подібні в Крапні при мості знищенім през вицофуючу ся Оборону Народову згинув, од якиого вибуху ци кулі, еден вояк німецький. А на полянскім поли правдо-подібні товди не биво жадних втрат так в вояках, як і в людях цивільних. Лем зачава ся тотя несчана барз тяшка окупация німецька, котра так для лемків, як і поляків несва лем самий тягар життьовий. То як кінцом гардого літа 1944 р. на полянський район зближали ся діяня воєнно-фронтони вицофуючого ся зо сходу на захід войска німецького з наступуючим визволенчим войском радянским, то люде барз чекали, же нарешті скіньчит ся тотя страшна окупаця німецька і люде станут ся вільними.

Так ся ту не стало, бо на полянскім терені од Івлі понад Мисцову і дале вершком полянскої гори Сохані, през полянски присівок Острішни, Когутки (так ся називат част полянскогo терену), котрий од сходу граничит з присівком Острішнім, дале Кузнянцьом, Гутом Полянском до Тихані ишли барз а барз тяшки бої помедже тима войсками од кінце літа 1944 р. до повови стичня 1945 р. хибаль ту в наших сторонах таки найтяжши бої ишли о тоту вспомнену гору Соханю.

Тотя гора до другої світової війни нич ся не одріжнява од других гір лемківських. Бо так як праві на кожді горі лемківські, так і на ті горі Сохані били поля управни, паствиска, луки і ліс. Та лем хибаль тим можна било дати ті горі Сохані більшого значеня, же в часах медже воєнних по перепроваджених комасмацях поля в Полянах і в сусіднім селі Мисцові застава през тоту гору витичена медже сельска дорога. і так полянски як і мисцівски газдове зачали на ті горі при назвах ей части Барабушник і Розпутя

на своїм поли приділеним комасаціом будувати свої мешкально – господарчи хати. Кінцом літа 1944 р. тих хиж биво юж кілька. Хибал нихто ани кус ся не сподівав, же в тутешних сторонах, акурат на ті горі Сохані розограют ся барз тяшки бої войска радянскогo з войсками німецькими, котре, як споминаме, на вершку гори Сохані і понад сево Мисцову і дале крайом Полян до Тихані і на Словаки добрі ся окопаво і нияким способом войско радянске не могво здобити гору на котрі войско німецьке маво барз добру видочність до обсервації і обстріву войска радянскогo.

Радянске командуваня войскове того одтинка фронту до здобитя той гори посиваво компані за компанями переважні барз моводого віком войска в котрім правдоподібні бива велика кількіст Галичанів, котрим, як ишли до атаку, то давали пити горівку, жеби били смівими атакувати німецьки укріпленя фронтони. Але ани велика бойовіст, ани згорівка нич не помогли і гора Соханя не застава здобита лем на ей вершку і збочах полегво кілька сот, а може і білше моводого квіту войска радянскогo.

О тім вшиткім і о других дальших діянях воєнних на ті горі Сохані оповідава нам юж тепер не живуча лемкиня Юстина Кенджеравска, котра з родином не застава зо своейо хижо виселена поза фронт і за дос добрі знава тоти барз тяшки бої. Повідава, же як пішво на тоту гору до атаку дос дуже войска то з атаку і пововина ся не вернува і то в більшости поранени. А таки атаки ишли еден за другим през кілка тижни і ціве прифронтоне поле застава праві же застелене полегвима радянськими вояками.

І ци то биво потрібно так атакувати тоту нещасну гору Соханю, жеби змарнувати так барз дуже дорогого людскогo житя.

Полянски люде, котри ту живут і тото ищи добрі памятают, то до тепер нияк не можут зрозуміти як можна биво губити войско.

Не едни родиче, жена, сестра, брат хибаль до гнеска не знають де їх найблисши спочивають вічним сном богатира радянского вояка, а він оддав на ті горі Соханя своє єдине дороге житя за вільніст-свободу народів, лем же очекувана по ті війні вільніст-свобода не для вшитких надишва, бо дуже люди дале переживаво ріжни зневоленя і то часто барз тяшки. Приквадом сут лемки, котри тиж в рядах визвольних войск брали удів і дуже з них полегло, zostали ранни і достали ся до плену-неволі ворога, то по ті віні несправедливі zostали зо своей дорогой Лемковини вигнани і розпорозени по широкім світі.

Святой памяти Юстина Кенджеравска, котра бива скарбницьом знаня тамтих боів на горі Соханя, тиж нам повідава, же під гором на Барабушнику тиж спочиват вічним сном радянского воіна моводий лемко од Дуклі. Не так давно тому повідав нам єден Зиндрановян, же то бив їх селянин Михав Шимко. І як то скоро гине людина і памят о простих рядових вояках, котри часто гинут на войні в осамотненю і маво хто а часом і ништо о тім нич не зна, лем ся повідат, же пропав як камін г воді, або же згинув без вісти.

Та од часу до часу діют ся чуда. Бо як то інакше можна би биво подумати о такім припадку о якім пишеме нижше.

Моводий крамский мешканец Штефан Пелехач деси кінцом шістдесятих років пішов на тоту гору Соханю і там на вершку той гори при розваляючим ся німецькім фронтовім бункри натрафив на людский шкелет і медже груднима ребрами гвідів якису рурку зо штучной маси, котру барз осторожні взяв до руки, боячи ся ци то часом не дакий вибуховий запальник. Але як ся переконав, же то нич такого посмотрив до середини і витягнув з ньой маленьку карточку на котрі биво написане по російски, же я радянский вояк Иван Плехов Романович барз тяшко поранений при німецькім бункрі і хибаль ту ся скінчит мое

житя. То як дакто даколи найде тоту карточку то най буде так добрий і о тім повідомит мою дорогу жену Варвару Плехову Григоревну на адрес: Измаильска обл. Арцизкий район, сево Веденка.

Як ми ся о тім довідали то зме дали знати діячови лемківской культуры і зберачові подій другой світовой війни Федорови Гочови зо Зиндранови з котрим зме пішли до Крампни до Штефана Пелехача. Він дав Гочови найдену карточку і зме пішли на гору Соханю. Там зме зробили на остатках того погибвого вояка невеликий гріб. А потім незадовго полянски лемки Федор Бугел, Ваньо Скородинский, Петро Мишковский, Миковай Повх, Михав Буряк і други лемки зробили труну до котрой гвожили останки того вояка і ищи там на Сохані найдени други таки останки і завезли до Дуклі і там на цментари воєнним zostали поховани.

По тім вшиткім повідав нам Федор Гоч, же він писав до жени того вояка і она му одписава. А же як писава то хибал барз плакава, бо на листі били сліди засхнених сиз. Можна ся додумувати яку она мава тогди велику боліст в серци, же ей дорогой муж в так барз великих муках і болю опущений през цивий світ мусів на ті нешасні полянські горі Сохані кінчити своє дороге житя.

І ци то не чудо, жеби по так довгім часі довідати ся о своїм неоджавуванім мужу де і як згинув і як спочиват вічним сном, барз засвуженого яко правдивого богатира радянского вояка.

Тиж не так давно достализме лист заадресуваный до совтиса в Мисцові. Просит в нім барз гарді Мария Опаносюк з Тернополя, як буде можливіст, жеби ей повідомити де ся знаходит місце вічного спочинку ей неоджавуваного і предоброго вітця Павла Гончаренка, котрий як она пише згинув 09. 11. 1944 р. яко радянский вояк на краю сева Мисцова. То тиж хибаль скрай той

нешасной гори Сохані. Ми їй написали, же по війні бива ту ексхумаця погибших вояків і поховано їх на военнім цментари в Дукли. Як зме ся потім довідали то уряд міста гміни в Дукли видав посвідчення, же їй родич ест похований на цмонтери военнім в Дукли.

Під вершком той гори Сохані на Барабушнику мава нову родинну хижу Анна Богуш з Мишковских. Оповідала она, же до того нещасного фронту биво там барз весево. А тепер цівий час по ті страшечні віні, хто би там не пішов, то каждый повідат, же там на Сохані дале ся одчуват якийсь великий людский драмат.

На вершку той гори дале стоят дерева барз покалічени кулями. Там праві на кождім кроці ищи і тепер можна найти даке войскове-воєнне знарядя. Там навет дале пташки весево не співають і маво ся гніздят. Може то за то на Сохані одчуват ся тот великий тягар другой світової війни, же люде дале не знають зо собом по братерски жити. Єдни другим барз завидят і што гірше єдни на других што раз то барже ворогуют. А треба нам вшитким знати, же якої би зме не били народовости і віри то зме собі вшитки братя і сестри і повиннизме вишмарити раз на все тото што нас ділит а пригартати до себе правдиву любов до Господа Бога і вшитких ближніх.

А тих вшитких, святой памяти вояків, котри в тамті війні оддали своє дороге життя за вільність вшитким людом, най Предобрий Господ Бог прийме до царства небесного

Ми тот опис пишеме на спомин надходячої шістдесятой річниці боїв военних на полянскі горі Сохані. Товди ту в наших сторонах на пересмику-провалі дукельскім ишли барз а барз тяшки бої военни о чім може свідчити факт, же о визволення цівой Польщи згинуво оково шісто тісячи радянского войска, а на невеликім обшари Дукелщини згинуво аж оково сто тисячи визволеньчого войска радянского і в тім оково 6,5 тісячи з чехословацкого

корпусу генерала Людвіка Свободи. Можна сой виобразити яки ту товди ишли барз тяшки бої военни. Од чого заховай нас Предобрий Господи Боже на все.

Опис написаний бесідом сева: Поляни, Крампни, Котане. Танька і Гриц Бованко

Пс.В тих то сторонах на наші дорогі Лемковині а конкретнійше в севах: Поляни, Крампна, Котан, Святківка, Святкова, Граб і в других ту севах в поточні лемківскі бесіди бесідуваво ся і бесідує так: ишов и думав, купив и стратив, и тиж, и так. То ми в наших описах так пишеме і за тото наше писаня барз гарді перепрашае Редакцию „Загороди” и читачів.

СОХАНЬО СОХАНЬО

Соханьо, Соханьо
Ти горо полянска
Чого ти завдава
Так дуже вояцтву стражданя.

Бо на твоім вершку
І тиж на убочах
Так дуже полегво
Моводого квіту вояцкого.

Ишли они в бою
Визволяти велью
І на ті Сохани
Легли они в бою.

*Вершик написали Танька і Гриц Бованко
Поляни, 18. 06. 2003 р.*

СПОМИНЫ ВОЯКА ФРОНТОВЦЯ АНДРЕЯ ГРИНЕНЬКА З ТИЛЬОВИ

Андрей Гриненько (1944-45)

Од 1939 р. світ огорнула страшна война, а од 1941 р. найбільша буря по напасти Німців на Союз. Мільони вояків гине на фронтах, а терпіня переживат цивільна людність – старці, діти, же аж не хочеса о тім згадувати. Од Москви і Сталінграду фронт східні котився на Захід через Україну, Білорусь і зближался до границь Польщі, Мадярщини, Румунії, Чехословачії. Од кінця липця 1944 р. совітскы войска входят на терены східньої Польщі і в серпни зближаються до Карпат. З німецькыма войсками бої

зближилися до Санока і на Східню Лемковину.

Командуваня совітских войск приготовляло Карпатско – дуклянску операцію, яка мала в пляні помогти словацкому повстаню. Спомнену операцію розпочато 8 вересня 1944 р. од Коросна під командуваньом генерала Кирила Москаленки. Йому припало доводити 38 армийом приділеном до I Українського фронту під командуваньом маршала Івана Конєва. Спід Санока на полудне в сторону Команчи, Лупкова юж скорше бої розпочала I армия гвардійска в складі 4-го Українського фронту під командуваньом генерала Івана Петрова.

По тяжкых боях о Дуклю войска совітскы зближилися до границі чехословацкой. Північну Тильову заняли 22. 09. I розвідчи групи дішли до Зиндрановы 23 вересня. 6 жовтня войска Чехословацкого Арміяного Корпусу з помочом войск радянских перешли границу польско – чехословацку з

Зиндранови і Барвінка до Комарника. Фронт скоро пересунувся до Свидника на ріці Ондава, а на Дуклянщині село Мисцова оставало в руках німецьких. Великы бої переходили на Івли за Дукльом, же по фронті остала ту назва “Долина смерти”, бо 16 раз радянскы войска піхотны, армати і танкы штурмували долину села Івля, а німецькы войска міцно контрували.

Чулизме, же в повіті саноцкім нашых молодых лемків вербуют до Червеной Армий і военны школиня переходят в Загірю. Деси в половині жовтня командуваня совітских войск зачало мобілізацію до Червеной Армий на Дуклянщині в селах Терстяна, Тильова, Зиндранова, Барвінок, Мшана. Тільки историчного вступу.

Як раз перед річницьом боїв на Дуклянщині мал ем можливіст вислухати споминів бывшего вояка фронтовця того часу Андрея Гриненька з Тильовы. Жие він тепер в США на Фльориді і приїхал з женом Касьом до рідного села в одвидини і на одпочинок. I ото Його спомини:

Народил ем ся 17. 04. 1921 р. в Тильові. Юж минуло мі 82 рокы жытя і трудно вірити, же чую ся ищи здоровый на тоты рокы. Та можу ищи випити доброй палюночки лем не задуже.

З Тильовы взяли нас 16 молодых хлопців до званої тогди Червеной Армий. В тот ден в полудне забрали нас при православні церкви на бережку в північній части села.

З Завадки Риманівской привезли до нашой группы греко – католицкого священника Кабаровского. По бесідах з ним скоро го пустили. По полудни везли нас войсковим автом до Полянки за Коросном, де нас умундурували. По двох днях маршом провадили нас до Бахужа коло Динова і там через пару днів мализме войскове школіня. По присязі пару соток новобранців перешло маршом з Бахужа ближе фронту до Бубрки од Дукли на північ. Ту было дальше школіня бойовых занятъ. Мене приділили до групи кульометчиків і школили обслугы тяжкого кульомета “Максима”. До помочи дали мі колегу Андрея Роздільского з Тильовы і другого вояка з України од Кийова. З Бобрки в єдну ніч направили нас майже на фронтовий пас під

Івлю за Дукльом. Пак был розказ перемаршу на село Поляны, якого полудньову половину занимали німецькі войска, а північну наші. В боях гинуло дуже наших вояків, бо Німці мали ліпшу вигідну оборону, были добрі окопаны, а наші атакували переважні над раном до світу. І зима нам докучала міцно. Не было місця на одпочинок і спаня, а часто бракувало їсти, бо не все на час могла дати дашто тепле польова кухня, як судений провянт вычерпався. В боях часто гріл нас кульомет “Максим”, з яким по серйях на Німців мінялизме місце бойове, а не легко было в зимовый час однова окопуватися. Нераз просилизме Бога, жебы юж одийты з того пекла. Но і пришла січнява офензива 12. I 1945 р. Мы вшыткы 3-х з кульометом до того часу жывы і без ран, а што і як буде дальше не знаме. По арматніх атаках рушыли танкы і наші піхотны роты, як кус памятам 121 полк, 33 дивизия, 4-тий Український фронт, 38 армия під командом ген. К. Москаленкы.

Перше село в сторону Змигорода занялизме в ночи з 12 на 13 січня. Рано 13 січня занимализме дальшы села, яких назв не знализме і не было ани часу, ани можливости їх записувати. Німецькі войска втікали і част з них наші брали до плену. Лем їх втіканя – цофаня было дос добри zorganizуване.

Моя рота минула Горлиці і без бівшых боів занялизме Грибів одкаль фронт посувался на Новый Санч. Ту Німці зачали ставляти оборону. Перед Новым Санчом был ем ранений в ліву лопатку. Од ліні фронту перевезли ня до шпитале в Горлицях. Рана не была легка, бо лежал ем в шпитали місяць часу аж до выгоиня.

З Горлиц перевезли мене і веце вояків до запасного полку в Вадовіцах, де до часу перейтя фронту кошары занимали німецькі войска. Ту зас школиня з вояками ріжных батальонів і полків. За Вадовицями был атак німецькых войск, а Німці дос сильно контрували. Около 8 км наші войска мусіли цофатися. Наша перша ліня під німецькым контратаком майже ціла загнула. Лем пару вояків остало і то раненых. Не было доброго співдіяння артилерії, танків і піхоты, бо незнана была сила німецькой обороны.

Єднак наші войска розбили німецьку ліню і рушыли дальше в сторону ческо – польской границі. Я зас в обслузі тяжкого машингвера “Максима” лем же з іншыма помічниками як до часу пораненя під Новым Санчом. Зас нас пхали до боів і під ческом границьом в окруженю зас ем ранений в ліву руку. Рана была легша як перша, але вымагала лікуваня шпитального. Ріжними войсковыма автами пхал ем ся зас до Горлиць, де были мі знаны обставины і обслуга. В дорозі пару раз затримували нас патрулі але по оказаню першой посвідкы раненя і лікуваня в Горлицях перепушали. 28 марця зо шпитале позволили мі ити одвідіти рідных. Рушыл ем піше до Тильовы, бо авт на тых дорогах майже не было. Домів примашерувал ем над раном дос змучений і голодний. Было ищи холодно, зимово. Дома Родичів юж ем не застал. Вивезли їх до Совітского Союза на Україну – Дніпропетровска обл.

Міг ем спочнути на сіні в загаті і думам што робити, ци вертати зас на фронт і може по смерт, ци іхати за родичами.

Перед взятъом ня до войска і на фронт залюбил емся в дівчині сусідци Катерині, ци Касі Пеля. Барз тягло ня до нъой і там ем часово замешкал. Кася тыж была ранена в часі фронту в ногу і дос довго ся лікувала. Она і ей родина прийняли ня барз тепло. Здоровля мал ем ранами послаблене, воєнне жытя фронтове од Івлі, Полян юж мі знане.

Война по боях о Прагу, Відень Берлін закінчилася. Молодший брат Ваньо вернул з примушених робіт з Німец і оба обнялизме родинну газдівку. По трудных старанях родиче вернули з Совітского Союза домів до Тильовы і ту юж померли.

В 1947 р. в акції Вісла мене і брата не выгнали, бо брату в Німцях приділили літеру ци букву “П”, зас моя наречена, а пак і до гнеска жнена Кася по Таті походила з родины польской, хоц крещена была в церкві і по мамі чула ся лемкыньом.

Юж понад 30 років зме в США і незле там жыєме але в рідны горы і до рідного села все тягне.

О цілім моім жыттю можнабы дуже писати од дітины до гнес, а окреме воєнны пережытя фронтовы. Лем таких як я з

Андрей Гринченко і Федор Гоч

Лемковини було тисячі. В Бахужу школиня войскови переходило дуже наших лемків. Дуже з них згинуло в боях. В Полянх згинул еден вояк з Зиндрановы, а під Івльом Штефан Дудзік стал на міну. З поля бою перевезли го до польового шпитале на Збоїсках коло Дуклі. Там помер і жена нашла його гріб при помочи санітарюшкы. Його тіло юж без ноги перевезли до рідного села Зиндрановы і ту похоронили на цмунтери.

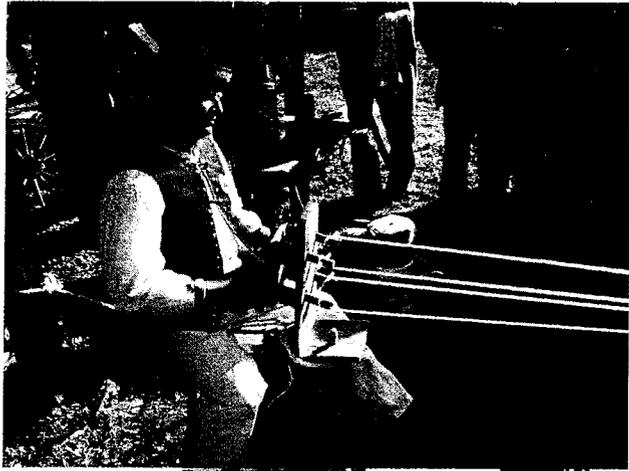
З больом і жальом згадую моїх рідносельчан, котры не вернули з войны. з 16 –тох лем 4-х нас вернуло а 12 –тох похоронено деси в войсковых могылах. ВІЧНА ПАМ'ЯТ о них най остане серед нас і будушых поколінь. Най німецькый гітлерівскый фашизм николи юж не кличе нас словянів воювати і гынуги за наше жытя. Дарую свою войскову знимку.

*Приятелю Андрею дякую за цикавы оповіданя, спомини
Ф. Гоч*

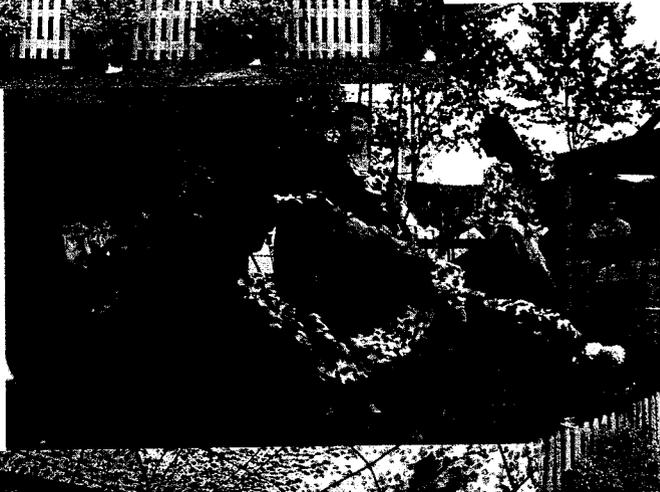
Од Русаль до Яна - 2003 р.

14/12

СПОГАДИ З МИНУЛОГО ЖИТТЯ

Хочу написати
Як ми колись жили
Діти наші жеби знали
І ми не забули.

Жили ми у горах
Мали троха поля
Тримали худобу
Вівці свині коня.

Хоч на тому полі
Мало ся родило
Всі разом ми жили
Тай нам було мило.

У світ дахто як поїхав
Нсміг привикнути
Там було інакше жити
Мусів ся вернути.

Недуже заробив
Звінував домашніх
Знову на ся витяг
Гуньку і холосьні.

Маме троха поля
То будем орати
Вже нигде не піду
Від своєї хати.

В літі було тепло
Всі ишли до поля
А як зима пришла
Мучилися в дома.

Хлопи по боїскх
Днями молотили
Дівки шили пряли
А стари варили.

Наварили киселиці
Бобу зобаряли
Як наївся зага пекла
Но масла не дали.

А в великім пості
Так нас годували
Ани малим дітям
Молока не дали.

Як робили масло
І була маслянка
Зісти нам не дали
Бо взяла циганка.

Як з лєну олію
В Завадці спустили
То єдно літринов
Сім неділь мастили.

Як ся розвиднило
В пецу запалили
Мало нас тим димом
Всіх не подусили.

Єдно було добрі
Бо двері відкрили
Но зато до хати
Всього напустили

Гуси кури і ягнята
В хаті годували
А телята на помістку
Всю зиму стояли.

Кури під решетом
Неслись на постели
Но за тим яйечком
Всі в хаті стерегли.

Гуска під припецьком
На яйцях сидила
Як при ній хтось ишов
За лахи хопила.

Ланцухи під столом
На купу скидали
Щоб на рано були теплі
І злодіє не вкрали.

Жити було не так легко
Але витримали
І люде меньше хворіли
Але дітей більше мали.

Тепер стало краще жити
Но для нас запізно
Бо пройшло вже пів сто років
Треба покидати гніздо.

*Анастасія Федош, Борщів.
5. 09. 2003 р.*

ЛЕМКІВСЬКИЙ МЕЛОС

(До 50 – ліття скульптора Володимира Ропецького)

Відомий львівський скульптор, Заслужений діяч мистецтв України Володимир Ропецький не мислить свого життя без постійної творчості, рівно ж як і без активної участі у громадському житті. Адже він є керівником і багатолітнім головою Львівської крайової організації товариства “Лемківщина”. Очевидно, джерелом тієї креативної й вітальної сили є його лемківське походження, від якого йде нестримна спонукка до художньої

творчості й водночас насага до громадської активності.

Володимир був п'ятою, наймолодшою дитиною у родині Адама та Параскевії Ропецьких, котрі походили із заможних господарів села Тилич, що на Західній Лемківщині. Їм, як і тисячам земляків – лемків, довелося пережити трагедію й гіркоту вигнання з предковичного краю. У 1945 році під час насильницької депортації родина Ропецьких опинилася на Донеччині, у незвичних для волелюбних горян умовах. Тому вони прагнули будь-що повернутися на рідну землю. Та не судилось... Після років поневірань новий прихисток знайшли у селі Маринопіль на Станіславщині (нині – Галицький район Івано – Франківської області). Саме тут 11 листопада 1953 року народився Володимир.

Зростав хлопець в атмосфері родинного затишку, тепла й уваги, серед мальовничих краєвидів. Із розповідей рідних, особливо матері, про Лемківщину, про народні звичаї й повір'я,

Никифор Дровняк роботи
Володимира Ропецького

про видатного земляка, митця-самоука Никифора Дровняка вимальовувався у дитячій уяві поетичний образ загадкового батьківського краю.

Початкову художню освіту В. Ропецький здобув у Косівському технікумі народних художніх промислів. Подальше мистецьке навчання продовжив у Львівському Інституті прикладного та декоративного мистецтва (нині – Львівська академія мистецтв). Завершивши студії, залишав стіни *Alma mater* уже сформованим митцем із

певними естетичними переконаннями та прагненням творчої самореалізації.

Слід відзначити виставкову активність В. Ропецького. Дебютувавши у 1981 році, упродовж наступних десятиліть скульптор представляв свої твори на тридцяти загальнонаціональних та міжнародних мистецьких вернісажах. Він – учасник та гідний репрезентант нашої мистецької культури за кордоном на багатьох престижних мистецьких форумах, зокрема на міжнародному фестивалі скульптури (Євроскульптура-94) у м. Каре (Франція). Згодом – організатор й дієвий учасник міжнародних симпозіумів скульптури в Україні, що мали на меті збагатити ландшафтне й культурно-історичне середовище краю: Трускавець (1995 р.), Олесько (1996 р.), Івано-Франківськ (1999 р., “2000 – Різдва Христового”). Станкові скульптури та графічні твори В. Ропецького зберігаються у

престижних музеях та художніх галереях в Україні (Київ, Львів, Івано-Франківськ, Тернопіль) та за кордоном (Австрія, Бельгія, Канада, Німеччина, Росія, Франція).

Окрему, надзвичайно плідну ділянку творчості Володимира Ропецького становить монументальна та монументально-декоративна скульптура. Серйозним творчим поступом стала робота скульптура на початку 1990-х років над пам'ятниками Е. Шевченкові, встановленими у містах Чорткові та Зборові на Тернопільщині, у с. Сновичах (Золочівський район на Львівщині). Продовженням освоєння сфери монументальної скульптури був проєкт пам'ятника нескореній українській нації для м. Требовлі (Тернопільщина) та відкриття 1995 року у Трускавці пам'ятника Романові Різняку (“Макомацькому”) – уродженцеві цього міста.

Мабуть, особливе значення для митця мала робота над пам'ятною таблицею до 100-ліття народження Никифора Дровняка – художника – самоука, який походив із лемківського містечка Криниця і своїм наївно-примітивістським малярством здобув світову славу. У дитинстві Володимир не раз чув від своїх батьків про унікального лемківського митця, з котрим вони досить часто спілкувалися і навіть давали прихисток у рідному Тиличі. Тож пропозицію створити таблицю для музею Дровняка в м. Криниці скульптор сприйняв з особливою відповідальністю і пієтетом.

Понад двадцятилітній творчий доробок В. Ропецького вагомий і багатогранний. Ювілей Майстра – це лише певний етап підсумку й осмислення цілеспрямованого торування власного шляху в мистецтві скульптури. Він, сповнений нових тем і задумів, продовжує творчий пошук й експеримент, зберігаючи вірність мистецтву, високим ідеалам краси й духовності.

Тарас Стефанишин
мистецтвознавець, Львів

МАРІЯ ЯНКО

Народилася в с. Дубляни Самбірського р-ну Львівської обл., в депортованих лемків Михайла і Катерини із села Рябе Сяноцького повіту на Лемківщині.

З дитинства закохана у мистецтво, на "відмінно" закінчує навчання у Дублянській середній школі, з "відзнакою" – Львівське училище прикладного мистецтва ім. Ів. Труша у 1980 р., а в 1988 р. – Львівський інститут прикладного та декоративного мистецтва. В роки навчання в училищі під керівництвом викладача М. В. Скибінського Марія у вільний час зачаровано ввійшла у світ фотографії. Відтоді з фотоапаратом не розлучається і по сьогоднішній день. Мистецтво фотопортрету Марія вдосконалила на лекціях відомого фотопортретиста, майстра Міжнародного класу Р. Л. Барана.

На даний час вже більше 10 років Марія працює викладачем у дитячій школі народних мистецтв у Львові. Поряд із заняттям малюванням, в "Хоббі" Марія входить і багатівікова культура лемків, а це і художня та репортажна фотографія, вишивка, писанкарство, які збирає і відтворює з різних регіонів Лемківщини, зокрема, і для майбутньої книжки.

Марія є членом Лемківської фундації, бере активну участь у всіх культурних заходах Лемківських організацій на Україні і в Польщі.

Але не можна оминати вірші, в яких оспівує безграничну любов до свого народу та сум за його страждання через депортацію і вигнання з Лемківщини.

Недавно вперше побувала в с. Рябе, де жили депортовані батьки. Нажаль, в селі ніхто не живе, не збереглося жодної хати, ні церкви, а цвинтар терном зарослений. Свої враження Марія висловила у вірші "О мамо – мамо", який не можна читати без хвилювання. Всі вірші, а їх чимало у Марії, глибоко патріотичні, які хвилюють душу не лише лемка.

Твори малювання знаходяться в приватних колекціях не лише на Україні, а й за кордоном, зокрема, в Польщі, Голандії, США, Австралії.

Марія Янко повна творчої енергії, велика патріотка Лемківського краю.

Петро Козут.

ТУГА ЗА ЛЕМКОВИНОЮ

Хоч минуло пів століття –
Біль, образа, тяжке горе
Палят душу й серце лемка:
Не є юж назад дороги...

-Чого, доню, там поїдеш,
Кед никого юж там не є,
Ци ты не знаш, як ворогы
З Лемковини нас выгнали?..

- Няню рідный, мій коханий,
Вшытко, што сы повідали
Нигда я то не забуду:
То сатрапи верхы взяли
И народи в біду втягли.
Ворог лютий нас выгонив,
Хотів волю й дух зломьги,
Нищыв віру нашу й хыжы,
Бы не могли мы вернути...

-То ж и чого там поїдеш,
Бо до кого там вертаты?..
Село наше юж спалене,
Поля терньом зароснены...

-Хочу, няню я выдїти
Нашы рідны лісы, горы,
Хочу, няню, поклонитись
Нашым предкам на цминтары...
Болит, няню, серце мене:
Де спочыли косты дідів –
Гнескы терньом зароснены
И зривняны всі могилы...
Хочу, няню мій коханий,
Хочу там із Вами быты,
Де стояла наша хыжа
И любовью цвыло жытя...

-Доню ж моя, доню мила,
О якби ты лем та знала,
Яке горе, слезы, кривды
Мы в той час од НИХ зазнали...

-Няню мій коханий, рідный,
Бїду вельку зме зазнали.
Лем ци цілий нарід винен,
Што сатрапи витворяли...
Не можеме, няню добрый,
Вшыткый нарід в злі выныти,
Бо і його кара Божа
Не минула в тому сьвітї
Не хотїла бы я няню,
В серцы ненавист носыти,
Бо тогди не буде миру
На тім цілім Божім сьвітї.
Не для пімсти і розбрату
Памятайме все минуле:
Лем бы стало то науков,
И ті часы не вернули...

Закрыв няню смутны очы
И крізь слезы мовив тихо:
-Юж не буду я выдїти
Мою рїдну Лемковину...
Нех дорога Вам ся стелит
Добрыма на то ділами.
А я буду Бога молив
За ту землю і за Вами...
Вертай, вертай, моя доню,
В нашы рідны синї горы,
Бо за мною і за вами
Юж давно бануют они...
Витай, витай, моя доню,
Нашы верхы і долины.
А мі принес грудку землі
З моеї рїдної Лемковини...

Марія Янко, Львів,

АНТІН ГАВРИЛОВИЧ ПРОЦЬ (1900 – 1971)

Жив собі – був собі у Дублянах Самбірських Антошко Проць, виселений по війні з лемківського села Рябе, майстер на всі руки. А ще умів він робити такі уже гарні рамочки, що кожному господареві чи господині хотілось мати у своїй хаті “І як то красні у нього виходит” – дивувались односельчани. А тому, що прикрашав майстер ті рамочки взорами: сяяли там і сонечка, і зорі, а ще різні кривульки – безконечники, та так, що очам любо – мило. І з чого ви б думали, він робив на рамі цю красу?... ні, не з золота, а з житньої соломки. О, то ціла наука: запарити, розглядити, нарізати, а вже потім і наклеїти, дібравши орнамент по кольору і по розміру. А інструмент нехитрий: ніби звичайнісінький ножичок, малий, але гострий – гострий. То тільки у справжніх майстрів такі бувають...

Пригадую: як зробив для моїх діда і баби майстер Антошко такі рами, то я (ще малою дитиною) довго дивилась на них і милувалась. Мовчки. Нікому не говорила, як вони мені подобаються. Не знаю, чому не говорила. Тільки дорослі, оглядаючи їх, хвалили і прищмокували...

Проїшли десятиліття, давно нема вже діда Антошка, а рамочки ті і досі перед моїма очима... не тільки портрети найдорожчих родині людей були в тих рамах, а й образи: і Богородиці з маленьким Ісусом, і Святої Родини, та і інші образи...

Ті орнаменти з дрібнонарізаної соломки золотом блищали на охристих, вишневих, темнокоричневих або на чорних рамах. І часто взори були різні – не повторювались, хіба якщо в рамах портрети парою мали вісіти, то однакові...

Дід Антошко виконував свою ювелірну роботу не просто старанно, а з любов'ю. А ще, на кутах рамки, по

лакованім квадратику, сипав дрібносінько біте шкло з кольорових ялинкових прикрас. Вдень ці взори мерегтіли від сонячного проміння, а ввечері, коли запалювали газову лампу, свічку, чи навіть електричне світло про диво – руки талановитого народного майстра діда Антошка ті взори якось таємниче промавляли зі стін та закутків світлиць кожної з хатин, де проживали незвичайні люди – лемки, які завжди прагнули до краси...

Марія Янко, Львів.

ДУМКА З “ДЕННИКА МЫСЛЫ ПЕРЕМЫСЛИ”

Буджу ся серед ночі – страшны думкы мі розрывают душу. Думаю сый: “Ди моя зимля? Ди мій край такый милый і прекрасный? Ди мій нарід, найробітнішый і найчеснішый на цілім світі? Ди мої співанкы такы барвисты і мелодійны? Ди моя материнска мова? Ди моя істория така давна, як і інших словянських народів?”

Я сый думаю: “Чом вшыткы народы Європы, малинкы, ці бівшы, сут, чом они мают своє, чом лем мого народу і лем мого краю ние?”

Я сый думаю: “Чом мої діти юж не мої діти?...”

Я сый думаю о тім, же мої краєне были оциганены, же вірят в тото, што они – не они, што їх нарід не їх нарід, што їх мова не - їх мова.

Я сый думаю, же остатні лемкы, їх сыны і внуки недбало ся ставлят до памняти о своїх предках.

Я думаю о тім, же юж не задзвонят дзвоны в лемківських церковнях, же не буде кому молитися о міліянах душ, тіла котрых прикриты лемківсков землищом.

Мамичко Божа, Заступнице скривджених, прос Бога разом з нами, жебы нам вернули нашы горы!

Терицін Петро. 2003 р.

ВАСИЛЬ ФРИНЦКО

Посмертны споминны

Василь Фринцко пришов на тоту нашу дорогу лемківску земличку ищи початком двадцетих років – 1924 р. - минувого столітя з родичів лемків в селі о барз гарді назві Святківка, тота што сусідуе зо Святковом, котри належат до гміни Крампли.

Там в свої рідні Святківці Василь виховував ся при родичах на їх гірські дос добрі газдівці і з каждым роком як підрастав то бив што раз го білшом підпором для своїх родичів в провадженю їх газдівки.

Од самой моводости заповідав ся

Василь на барз доброго майстру будовляного і других таких майстерских робіт. Што лем взяв до своїх рук то так майстерске з дерева як і тиж слюсарске зо зеліза на їх газдівці в потребі добрі зробив, а тиж і в таких потребах охочо помагав ближим і далшим сусідам.

Там в Святківці при родичах ходив до початковой шкови, котру скінчив з барз добром оціном, до котрой ся ходиво сім років, а кінчиво ся штирі класи повшехни, таке товди биво научаня моводежи – діти на Лемковині.

А же Василь ся охочо вчив в школі, то родиче думали посвати го дале вчити ся заводу майстерского до якого мав велику здібніст. Та лем пришва тота страшна друга світова війна і як войско радянске визволило наши лемківски сторони з під барз тяшкой окупаці німецкой, то забраво праві же вшитких моводих парібчаків і парібків до войска радянского. І так тиж ся ставо з Васильом Фринцком і з його добрима святківянским

товаришами, як і тиж з других ту лемківских сев хлопцями, котри лем по тижньовім перешколеню войсковім zostали скерувани на першу лінію фронтову боїв протів німецкому войску. І так Василь як і його лемківски товариши били цивий час на перші лінії фронтові од Белска аж по ческу Прагу, при котрі Василь там zostав раней і деякий час бив лічений в польовім шпитали радянскім. Потім зас zostав включений до його части войсковой. Але, же війна ся скінчива і його здоровля товди барз му підупаво, то по деякім часі zostав здемобілізуваний – звільнений до цивіля.

Та дякуючи Господу Богу, же пережив ціву тамту страшну другу світову війну, старав ся як лем найскорійше міг добрати ся до свого рідного сева і до своїх дорогеньких родичів. Лем же товди дороги колейови, як і вшитки інши дороги били барз войном понищени, то і Васильова поворотна дорога до рідной Святківки не бива легком, бо тяглася аж кілканадцет дни. Але якоси ся зобрав і дішов до рідного сева, лем же в селі не биво видно люди, не биво тиж чути людцкой бесіди, ани тиж жадного гавканя псів, ци тому подібного. Сево виглядаво як би замерве, то і Василь не знав што то ся там таке діе, же жадних люди в селі юж не стрітив. Його серце што раз то барже ся му стискаво. І так пришов до своей рідной хижи барз войном знищеном і в хижи никого з родини там не застав, то вишов на двір і сів сой при хижи на призбі і барз там товди глубоко збихнув і гірко заплакав, за кого і за што він воював і свою кров проливав, жеби тепер в рідні хижи не застати своїх дорогих родичів і решта родини і так там товди в великім жалю, при рідні хижи заснув. Рано збудив го еден святківчан, котрий не бив виселений на радянску Україну і оповів му што ся там товди діяво. А як ми старши люде – лемки знаме, то діяво ся товди на Лемковині велике лихо переселенче, бо хоц наши лемки не хотіли то і так били змушани переселити ся на радянску Україну, што товди нич доброго нашим лемкам не дававо, а на оборот, барз великий тягар житьовий.

Святківський лемко, котрий збудив Василя зо сну повів му, же його родина иши вчасном ярйом застава переселена на радянску Україну, а же іх святківянских лемків заставо пару родин в ріднім селі, але як ім буде дале ту в своїх горах жити, то як наразі то ніхто з них ніч правдивого незна і тепер в іх селі зато так тихо, як жеби ту нікого юж з люди не биво.

Та повчив Василя, же як не думат іхати за родичами на радянску Україну, то жеби пішов до крампской гміни ся замелдувати, же він яко громадянин Полщи ту застає на постійне житя. Василь так учинив, в крамській гміні ся замелдував і зараз зачав направляти знищену хижу.

А же єдному чвовекови нияк не иде провадити рілну газдівку, то по деякім часі Василь ся оженив з гардом і барз робітном дівком полянчанком Марійом Зарослінском і юж обидвоє разом замешкали в Полянах і ту спільні зачали газдувати. А же обоє били барз робітни, то дос скоро доробили ся доброй гірской газдівки, на котрі тиж виховали своїх троє уродливих і до кождой роботи здібних діти, котри тиж в школі барз добрі ся вчили і тим самим все били для своїх родичів великом втіхом. Син і єдна дівка жиют в Полщи і ту мают свої родини, а друга дівка виїхава до Белгії і там завожива свою родину.

Та лем пришва неубвагана Василюва і його жени Марії старіст і з ньом ріжни старчи хвороти і на нещесця ярйом того року жена Василюва Марія барз тяжко захворіва, достава виляня кирви до голови і з того поводу застава частинно унерухомлена. А Василь хибал з того поводу, бо іх добра газдівка зачав ім барз підупадати, то ся тим вшитким барз переняв і не так давно, бо 12 вересня 2003 р. одишов до вічности на 79 років жытя

То Предобрий Господи Боже змивуй ся над душом того раба Василя і дай ті душі царство небесне. А вдову по Василю, Марию і ціву родину по святой памяти Василю Фринцку побвагосвов Господи Боже вшитким найліпшим.

Танька і Гриц Бованко, Поляни, 2. 10. 2003 р.

ЛЕМКІВСЬКИЙ РІД ЛИМИЧІВ

15 червня 2003 р. в с. Горячівка на Вінничині відбувалося феноменальне дійство відродження нашої нації, патріотизму, альтруїзму, що трапляється сьогодні нечасто.

А почалося це на зорі самостійності нашої держави в дев'яностих роках минулого століття.

Андрій Лимич успішно працював лікарем в інституті травматології і ортопедії м. Іркутська, в Росії. Одного разу прокинувся вранці і згадав дивний сон, що він літав над Карпатами, пив джерельну воду, збирав суниці. Замислився Андрій, якого він роду, звідки, чому живе на Далекому сході Росії, що означає його прізвище Лимич. Поїхав у батькове село на Вінничину. Працював в архівах Кам'яця – Подільського, Вінниці, Львова, Кисва, Перемишля. З'ясувалося, що його рід бере свій початок в Карпатах, на Лемківщині. Це дало пояснення прізвища, яке в різних людей його роду пишуть по-різному Лемич, Лимич, Лімич і ін.

У 18 столітті його прашури у пошуках кращої долі переселились на родючі землі Поділля з Карпатського с. Лікоть на Лемківщині.

А. Лимич поставив собі за мету відшукати всіх Лимичів, що проживають в Україні. Цю титолітичну і благородну працю виконав успішно із честю.

У жовтні 2000 року п. Андрій скликав до м. Рівного, куди переселився з Далекого сходу в пошуках свого роду, з'їзд Роду Лимичів. На з'їзд приїхали 400 осіб з роду Лимичів із сімнадцяти областей України. На з'їзді делегати Роду затвердили Статут Фонду Роду Лимичів, печатку, герб, гімн. Ухвалили поставити символічний пам'ятник "Корінь Роду Лимичів" на місці неіснуючого села Лікоть.

1946-го р. мешканців села депортували до різних областей України. А через село пройшов державний кордон між СРСР і Польщею.

На з'їзді переважна більшість людей зустрілась уперше, знаходили родину, сестер, братів, вуйків, тіток і т. ін. Були сльози радості і смутку, веселився оптимізм, надія, впевненість у завтрішньому дні "Ми разом, ми об'єднались", - чулися слова з уст людей.

Спливло три роки. Члени Всеукраїнського товариства "Лемківщина" (ВУТЛ), Фондації дослідження Лемківщини (ФДЛ) у Львові, яких запросив голова Фонду Роду Лимичів з'їхались до с. Горячківки Крижопольського району Вінницької області, щоб відсвяткувати 225-ліття переселення його прадідів до цього села і встановити тут символічний пам'ятник "Доля Роду Лимичів".

Делегація у складі: Голови ВУТЛ п. О. Венгриновича, членів Колегії ВКТЛ Тавпаша А., Швягла Я., Френчко Ю., голови Пустомитівської організації ВУТЛ Барни А. та доцента Національного університету "Львівська політехніка" Фаріон І. їде на свято.

Біжить автобус по асфальті, накручуючи кілометри, і за три години доїжджаємо до невеличкої, спокійної і тихої порослої очеретом, але такої знаної українцям світу, річки Збруч. Скільки

століть вона ділила український народ між двома імперіями? Скільки сліз і горя принесла вона нашим людям, які вірили брехливій ідеології Росії, пізніше більшовицькій; мігрували туди і зникали в утробі російських тюрем і більшовицьких ГУЛАГ-ах. Рахунок на тисячі! Але минулося. Тепер Збруч справді тиха, спокійна, лагідна і мирна річка.

О дев'ятнадцятій годині під'їжджаємо до м. Крижополя. За два кілометра до міста нас зустрічають голова роду п. Андрій і голова Крижопільського Фонду п. Григорій Лимич. Вечереємо, йдемо спати. Наступний день – свято Трійці – їдемо до с. Горячківки. Там на площі перед церквою височить пам'ятник "Доля Роду Лимичів". Після богослужіння два священники П.Ц.М.П. (Православна Церква) посвятили його. Рід з'їхався з багатьох областей України.

Пам'ятник стилізований: під прикордонний стовп у перетині рівнобічний трикутник, що символізує однакову відстань між с. Лікоть, м. Рівне, с. Горячківка на сторонах стовпа: журавлі летять у вирій, 18ст., 19ст.

Наступним етапом для п. Андрія – пам'ятник Роду в м. Рівне. Таким чином трикутник буде замкнений, і як вважає п. Андрій, містичний, що створює духовний простір Роду і енергетичне джерело.

Енергії, винахідливості, фантазії п. Андрія немає меж. Будемо чекати.

А тим часом його подвижницька, патріотична праця, дослідження, об'єднання людей навколо роду варті наслідування для інших родів України і Лемківщини. А їх, славних, багато. Українці, Лемки, шукайте, вивчайте, досліджуйте себе, бо ми того варті.

Наша скромна делегація повертається додому. Панові Андрію, голові Фонду Роду Лимичів, ми подарували на згадку про Лемківщину красиву, різьблену славним скульптором А. Сухорським, фігуру Лемка-вівчаря.

Я. Швягла.

ДОРОГИ КРАЯНЕ

Клуб патріотів Лемківщини започаткований ініціативною групою офіційно визнаний в Польщі і розпочав свою роботу з ремонту і приведенню до порядку цмонтерів і капличок в селах Бортне і Бодакы.

Вступаючи в третє тисячелітя КПЛ прагне не лем зберечи але і примножити велич і красу культури нашого народу для будучых поколінь і ставити такы задачи:-

По перше сприяти і допомагати поверненню на рідну землю депортованых і насильно вигнаних лемків.

По друге ремонтувати стары і будувати новы церкви, капличкы, очищати цмонтери від терню, поправити хрести і посадити квітя на гробах нашых предків.

По третє оголосити конкурс на пісню, верш, переказ, легенду на лемківску тему, намалювати картину, виконати різбу для Лемківського музею в Зиндранові і в Горлицях. Розпочати виданя книжок про віру, історію, культуру Лемків.

По четверте оголосити конкурс на проект і приступити до будовы "Монументу вічної Слави Лемкам", якы загинули за віру, культуру предків в концтаборах "Талергоф", "Освенцім", "Явожно", "Сибіру" і закатованих тоталітарныма режымами.

Просити лемків і потомків присилати імена загинулих і причинити ся до будовы монументу в якому на пристолі будут дві книги: перша з іменами загинулих, друга з іменами жертводавців.

В пяте приступити до будовы на Лемківщині "Пенсіонату" для одпочинку старшых лемків і встрічы молодежи з ріжних країн.

По шесте звернути ся до державних кіностудії Польщи, України, Словаччыны, США, Канады і другых країн де жиют лемки з просьбом організувати створіня фільму про культуру лемків.

По семе оголосити 2004 рік – пятой річниці канонізації О. Максима Сандовича Роком Релігійної і Духовної культури лемків, який святкувати каждый рік в ден канонізації 6 вересня.

Восме звернутися до лемківських організацій і лемків різних країн світу сприяти і практично допомагаты КПЛ виконати поставлени задачи, аби зберечи багатівікову віру, історію, культуру, традиції лемків для молодого поколіня лемків, абы гордилися своїм родом.

Віriamo і надіємося на меценатів і патріотів лемків, якы пожертвуют хотяби часть своего заробітку на выконаня програмы "Клубу патріотів Лемківщини"

Участники Клубу Патріотів Лемківщини.

LEMKOWIE WARCII NAŚLADOWANIA

(Ciąg dalszy)

Kolejnym moim bohaterem jest Teodor Fedak. Urodził się w Polanach k / Myscowy w 1895 r. przeżył w sumie 75 lat, z tego na ziemi nowogardzkiej 23 lata. Poznałem go w 1947 roku, kiedy odwiedzał nas w Stajsinie z racji sąsiedzkich i koleżeńskich spotkań. Z moim ojcem Bazylem znali się jeszcze z przed 1939 roku. Teodor także w bardzo bliskiej przyjaźni żył i spotykał się z Mikołajem Buriakiem, Jurkiem Kaszczakiem, Waskiem Kucyrka, gdzie ze skrzypkami jechali razem z moim ojcem aż pod Stargard na łemkowski muzykowanie. Wszyscy byli sobie bliscy jeszcze z lat młodości. Często na niedzielnym bądź sobotnim towarzyskim spotkaniu, przegrali cały łemkowski repertuar kilka razy. Przy tym rozmawiali ze sobą w języku własnym, ciesząc się i zachowując stary łemkowski obyczaj. Trzeba też mocno zaakcentować, że Fedak, mój tato Bazyl i Wasko Kucyrka, należeli do ludzi wędrujących. Oni trzej na rowerach przejeżdżali dziesiątki kilometrów, przemierzając trasy od Goleniowa, Nowogardu, Łobza aż po Stargard w poszukiwaniu naszych rodzin.

W ten sposób poznali kilkadziesiąt rodzin wysiedlonych z Karpat nawet z wiosek oddalonych od nas jak: Daliowa, Jaśliska, Zawadka-Rymanowska, Kamianka, Barwinek i t.d. Przy tej okazji, nowo poznanym rodzinom zaraz przekazywali adresy i nazwy miejscowości o naszych Łemkach. W taki sposób powiększali krąg znajomości i wiedzy o naszych rodzinach.

Przypomniałem sobie jedną śmieszłą historyjkę o nich trzech. Pojechali na rynek targowy do Łobezu i napotkali tam swoich znajomych. Radość ze spotkania była tak wielka, a rozmowa tak głośna, że zwrócili na siebie uwagę większości uczestników targu. Oczywiście rozmawiali po łemkowski i nie dziwota, że nikt ich nie rozumiał.

Ludzie przyglądali się im, pytał jeden drugiego, co to za jedni? Co to za język? Aż jeden z dowcipnych głośno powiedział; "I co nie poznajecie? To przecież klauni z cyrku."

Nasz łemkowski język z okolic Dukli zbliżony jest do języka słowackiego. A kto tam koło Łobza znał słowacki język.

Chciało by się odpowiedzieć owemu dowcipnemu adwersarzowi, że nie byli to "klauni z cyrku," ale ludzie, którzy mieli własny język, własną kulturę, tożsamość narodową oraz godność osobistą, której nie wstydzili się. Trzeba rzec, że nie wielu takich było, wśród naszych, żeby tak na luzie, głośno z wielką swobodą po łemkowski rozmawiali w miejscu zagęszczonym. Mówiąc dalej o Fedaku, wielu naszych ludzi, nie chciało się z nim

spółkać w sklepie, na ulicy w mieście, a już nie mówić w jakimkolwiek urzędzie. Nawet ci starsi, którzy słabo operowali językiem polskim.

Młodzi poniżej lat 30-ci, albo szybko się wycofywali na jego widok, albo dawali susa w inną ulicę. Ten kto musiał pozostać w jego towarzystwie, starał się do niego rozmawiać szeptem, albo półgłosem, na co on mocno reagował, " ta ne wstydaś sia do mene po naszomu bisiduwaty, ta szto ty komu wynen, my nykomu nycz ne zrobyty, że sia musyme wstydaty abo bojaty. "

No i prawda, nikomu nic złego nie uczyniliśmy, że należało się bać lub wstydzić. Powinni się wstydzić ci, którzy potraktowali nas jak przestępców.

A zajrzyjmy tak prawdzie w oczy. Przecież wysiedlenie nas na zachód, było w tamtych czasach sprawą czysto polityczną. Nami zasiedlono Zachodnie Ziemię Odzyskane, gdzie przed rządem polskim postawiono warunek z określoną datą o zasiedlanie i zagospodarowywanie ich.

Prawda jest taka, że byliśmy balastem, potrzebnym do pilnego zatkania politycznej luki.

I tak ten stary Fedak, tą naszą krzywdę widział i ją pojmował, jako człowiek stary i doświadczony. On, jak i wielu, wielu innych, politycznie nie protestował. Siłą też nie demonstrował. A jedynie zachowywał się tak, jak człowiek honoru.

Dom i ziemię oddać musiał, ale języka, godności osobistej nie chciał porzucić. Chciał pozostać sobą - Łemkiem. Takim jakim się urodził.

Ja moją dwudziestoletnią znajomość z nim, skwituję słowami; że był to człowiek honoru z bogatą przeszłością.

Trochę tego realnego świata w swoim życiu przemierzył. Poznał inny naród, ich kulturę, obyczaje, osiągnięcia cywilizacyjne i to było dla niego dodatkową nauką, którą kierował się w swoim codziennym życiu.

Nie mógł się pogodzić z zakłamanym światem, czuł się nie winnym, walczył o prawdę.

I na tą prawdę, potrzeba było czekać aż 43 lata, ażeby wreszcie splukano z nas chociaż "szlaufem" tamten polityczny szlam.

Tylko on i wielu innych, tego zaszczytu już nie dożyli. A kto i kiedy zapłaci nam za majątek, straty moralne i obywatelski honor ?

Co prawda, ukazał się list Prezydenta Polski, Pana Aleksandra Kwaśniewskiego z ubolewaniem za akcję "Wisła", ale ci moralnie i materialnie pokrzywdzeni, już go nigdy nie przeczytają. Ukazał, niestety, o 40-ci lat za późno.

Do powyższej biografii Teodora dodam, że był mężczyzną średniego wzrostu, przystojny, niebieskooki o sympatycznej twarzy. Emanował po-

wagą, opanowaniem i dostojnym spojrzeniem. Ładnie mówił, ładnie pisał. Jego styl mowy, logika wypowiedzanych słów, stawiała go w rzędzie dobrego mówcy. I takim on był.

Trzecią osobą z omawianej trójki będzie Nastka Kaszczak, rodowita mieszkanka wsi Mszana i jej mąż Jurko. Oboje bardzo pragnęli powrócić do własnego domu. O legalne odzyskanie pozbawionej ich własności ubiegali się więcej niż dwadzieścia lat.

Znając ich przeszłość, muszę z bólem podkreślić, że los nie szczydził im ciężkich przeżyć. Straszna tragedia rodzinna spotkała ich kilkakrotnie. Już przy pierwszych nalotach zwiadowczych, jakich dokonywali Rosjanie we wrześniu 1944 roku, zginęła im starsza córka Anna, która zaledwie ukończyła 20 lat.

Ten jakże bolesny przypadek, można uznać jako okrutny los, bo: pierwszy samolot jaki ukazał się nad Mszaną, pierwszy pocisk i pierwsza śmierć młodej osoby. Tym bardziej, że w tym czasie bitwa toczyła się o Krosno, Rymanów odległe od Mszany o 35-ć kilometrów.

Z pól ludzie zbierali jeszcze zboża i siano. Ona zginęła na oczach sąsiadów przy kopaniu ziemniaków.

Był to niesamowity szok nie tylko dla rodziny, ale dla całej wsi. Nikt się nie spodziewał, że pilot otworzy ogień do pracującej cywilnej ludności. A jednak posypała się krótka seria i połała się niewinna krew młodej dziewczyny. Matka, ojciec, rodzina, długo oplakiwali urodziwą Annę.

Nie dość tego, w grudniu tego samego roku, Czerwona Armia zabrała im 19-sto letniego syna Grzegorza na front. Nie zdążyli ukończyć smutku po stracie ukochanej córki, a tu nad głowami zawisło następne niebezpieczeństwo.

Już po paru tygodniowych ćwiczeniach, skierowano go do ciężkich walk. Wyzwał Karpaty i dalej ziemię słowacką.

Po trzech miesiącach, otrzymali wiadomość, że zginął śmiercią bohatera na polu walki. Był to marzec 1945 roku.

Jurko i Nastka Kaszczakowie, pozostali więc z ośmioletnią córką Marysią i jako jedyna rodzina we Mszanie. Pozostali mieszkańcy Mszany, a było ich około 130 rodzin, wyjechało na Ukrainę. Ostatnie rodziny opuściły wieś pod koniec lutego 1945 roku.

W takiej sytuacji rozpacz ich trojga była potrójna. Wieś, której zabudowania ciągnęły się niemal dwa kilometry pozostała pusta.

Pozostali jakby w puszczy, w której rozpaczliwie miały porzucone koty, gdzieś gdzie odbijało się echo głodnego wyjącego psa i przerażające skrzyknięcie w drzewi.

Był to obraz budzącej się we Mszanie wiosny w 1945 r.

W sytuacji kiedy zabrakło im syna, kiedy przed oczyma mieli świeży grób córki Anny, nie interesował ich wyjazd w poszukiwaniu nowego życia. Pozostali w głębokim smutku tutaj na swojej ziemi. Mimo lawiny nieszczęść, jaka się na nich posypała, swojej ziemi, swojej wsi pozostali wierni.

Kiedy stopniał śnieg i ukazały się na zboczach wyżyn pierwsze kwiatki, Nastka zbierała je na grób kochanej córki Anny. Sadziła je, uklepywała ziemię i roniła grube łzy. Łzy podwójne. Nie łatwo było jej rozstać się z myślami, że ich już nie ma. Ale to prawda, ich już nie miała. Po nich pozostał, wielki smutek i zranione serce. Tymczasem Jurko, rozpaczliwie poszukiwał po zniszczonych, spalonych wioskach, bezdomnych rodzin. Bardzo pragnął, sprowadzić chociaż kilka swoich rodzin. We Mszanie pozostało, co najmniej sześćdziesiąt dobrych i wolnych domów do zamieszkania.

Na szczęście powracali ludzie ze Słowacji, którzy zbiegli przed frontem. W połowie marca 1945 roku sprowadził takich 12-cie do wolnych domów. Dalszy napływ był, z Huty Polańskiej. Do końca tego roku, we Mszanie zamieszkało około 25 rodzin.

Zaczęło się między innymi i za staraniem Kaszczaka nowe życie we Mszanie.

Ten początek odnowienia wsi, mimo wielkiego strapienia, bolesnych przeżyć, po utracie dzieci, przyniósł Kaszczakowi małą ulgę. Nareszcie poczuł za plecami oddech człowieka, ludzi na przyjaźń których, od zaraz można było liczyć.

Z dużą ochotą każdego dnia spotykał się z nimi, rozmawiał o przeszłości. Niektórym z nich z zadowoleniem udzielał pomocy. Widział w tym swoje działanie, że w wyludnionej Mszanie tak szybko zatętniło życie, był to bez wątpienia jego niezaprzeczalny sukces.

Pamiętam, że Jurko, przyjechał do Dukli, do moich rodziców w 1944 roku, na polu leżał jeszcze śnieg. Zapraszał nas na osiedlenie się we Mszanie, razem z rodziną wujka i ciotki Czupińskich z Hyrowy. Tą propozycję tato od razu zaakceptował.

Sprowadził także mojego stryjka Grzegorza, który z żoną i synem samotnie, zamieszkiwał w Smerecznym na powojennym cmentarzysku i tyśiącach niewypałów.

Dzięki tym staraniom, wiele powracającej młodzieży z Niemiec, miała możliwość zatrzymania się w rodzinnej wsi Mszana, z której przymusowo wywiezieni zostali na roboty w latach 1940-1944. Kilkoro z nich od razu weszło w związki małżeńskie i utworzyli rodziny.

Wiosną 1947 roku wieś liczyła już 40 rodzin, z tego 18 - łemkowskich, 7 - cygańskich, 15 polskich. Pod uprawami zboża, ziemniaków, lnu, warzyw, znalazło się około 150 hektarów ziemi. Reszta ponad 800 ha, była koszona na siano i wypasana przez inwentarz. Zaczęło zakwitać życie kulturalne, odnawiano tradycję po naszych przodkach, pielęgnowano ojczysty język.

Wszystko to zawdzięczać należy prostemu człowiekowi, który postanowił nie porzucać ojcowizny i pozostać nadal Łemkiem. Ale czy na długo ?

Po zakończonej wiośnie, kiedy zboża urastały pod kłosa, w przedostatnim dniu maja 1947 roku, przewieziono go ze Mszanej k/ Dukli do PGR Osina k/ Nowogardu.

Tutaj na wygnaniu gospodarstwa rolnego dla niego nie było. Wyznaczono mu pracę państwową, jako furmana, a potem jako nocnego stróża. Tutaj pracował przez dwadzieścia parę lat, jako robotnik najemny.

I tak zakończyły się jego marzenia, plany życiowe, zabieganie o restaurowanie wsi i łemkowskich tradycji.

Nieludzką akcją "Wysiedleńczą", Kaszczakowi i dziesiątkom tysięcy ludziom podobnym do niego, wyrządzono wielką krzywdę tak materialną jak i moralną. Tych niewinnych ludzi, wpakowano do jednego politycznego kotła i zastosowano wobec nich zbiorową odpowiedzialność. I zapytajmy jak to się miało i ma, do sprawiedliwości ? Nawet groźnych przestępców obejmuje abolicja.

Przez dwadzieścia parę lat, Nastka Kaszczak, dopóki chodziła o własnych siłach, czyniła bezustanne starania u władz: powiatowych, wojewódzkich, ministerialnych, łącznie z wizytą u premiera o pozwolenie na powrót do rodzinnej wsi. I trzeba powiedzieć, że u nikogo łaski nie wyprosiła, żeby mogła umrzeć na własnej ziemi w rodzinnej wsi.

Ja również na jej prośbę, pisałem dla nich podania do władz wszystkich szczebli, do których te kompetencje należały. Na większość z nich odpowiedzi nie otrzymali. Czekali na sprawiedliwość i mieli nadzieję, że spełnią się ich marzenia. Jednak śmierć okazała się szybsza, Jurko przeżył 77 lat i zmarł w 1975 roku. Natomiast jego żona Nastka umarła mając 86 lat.

Swoją gorliwością o kontynuowanie naszej kultury, tradycji oraz zachowanie naszej mowy i tożsamości narodowej, zasłużyli sobie na pamięć.

Aleksander Chudyk.

ЛИСТИ

СЛАВА ІСУСУ ХРИСТУ!

Жичу Вам і Вашій родині щастя, здоров'я і сили для той важної і потрібної роботи, котру Вы робите.

Пишу юж по зборах Івано – франківського товариства.. но і вшытко зостало ся по старому. Але є там пару люди, котры маюот намір штоси робити.

Я цавком не знам політычных цілі лемківських діячів, але якы бы они не были, лемківске бы треба было зберігати, одроджувати.

Перше, што бы треба было зробити, то жебы кожде лемківске село зобрало материялы о своїм селі і випустило книжку. Тото годен зробити іщі, бо іщі з кожного села жые по кілька люди, што іщі дашто памнятают і майже в кождій лемківській родині сут люде з высшов школов, тай кожде село може ся змочі на тото, жебы якоси выдати таку книжку.

Было бы добрі зобрати з кожного лемківского села взірці мовы (якых 50–100 сторінок) і фотографії зо строями в кождім селі.

Конче бы треба было передати дітом материнньску бесіду кожного села. А пак на тім фундаменті міг бы одроджувати і створити загальну свою мову і прібувати творити нове, – сьпіванкы, оповіданя, строї, ремесла і інше. Трудно собі подумати, же лемківске так безсьлідно щезне.

Прочітав ем книжку Я. Пащака о Бонарівці. Добра книжка, дуже материялу цінного в ній єст. Добрі, же пише так, як доправды вшытко было, лем мі ся не сподабало, же східных лемків ма за мудрішшых, а західных за глупшых.

Не подабат мі ся, же особисти стосункы лемківських діячі выпливаюот на сторінкы кварталника “Ватра”. То на добрі не выйде.

Хотіло бы ся, жебы кождый гварыв, як то было, кому ся подабала Україна, а кому Росия, лем бы ся не хотіло, жебы ся тым хвалили, бо то і так, і так было зле.

*З пошанов Ваш Краян
П. К.*

ШАНОВНИЙ ПАНЕ ГОЧ

Коли я була в Зиндранові, на жаль, не було можливості з Вами довше поговорити, тому пишу цей лист. Вибачте, що не пишу лемківською мовою. Хоч я читаю і говорю (коли є з ким) по – лемківськи, але писати без помилок не вмію.

Розкажу про все з початку.

Лемківщину, про яку я чула розповіді з дитинства, побачила вже дорослою. До того мое уявлення про Лемківщину було дуже романтичне і ґрунтувалось в основному на поезії Антонича. В моїй уяві поставали картини казкової краси краю, схожого на прекрасне марево у пустелі – Fata – morgana, або ж на поховане у глибинах вод чарівне місто, що раз на рік випливає з морського дна. Мені тоді здавалось що Лемківщина десь дуже далеко – властиво, не за державним кордоном, а за кордоном реальності. Коли мені було десь зо 20 років, я написала такий вірш:

І не перелетіти,
перевисаю крилом –
лем
далеко моя Лемківщина
досягаю пером -
лем
не видно мені за горами –
ДЕ ТІ ЛЕМКИ?
такі дрібонькі
такі маленькі
вітер подує
на Лемковину
як на маківку
і через дірку
лемки, -
як мачок,
як дрібен мачок
вилетять

і розсіюються світом
і юж неє...
поглядай
ще кус,
дівче...

Бачите, цей вірш ніби починається по-українськи, а закінчується по-лемківськи.

Отже, коли я в перше їхала на Лемківщину, боялася що не все там виявиться таким гарним і романтичним, як я собі намріяла. Не раз я чула, як старі лемки (а особливо моя баба) розказували, як то прекрасно було ВДОМА. Але я собі думала, що вигнані лемки так тужать за Лемківщиною не тому, що вона така гарна, така особлива, а тому, що це Батківщина.

Насправді ж воно так і було. Лемківщина – прекрасна земля! Це я побачила вже з вікна автобуса, що їхав на фестивалю “Лемківська ватра”. Пізніше я була в гостях у родичів. І всюди здавалось мені, що бачу не нове щось, а впізнаю давно знайоме.

Однією з моїх давніх “лемківських” мрій було потрапити в Зиндранову і побувати у Музеї лемківської культури (а як що пощастить, то і засновника музею побачити). Про музей цей я знала вже років з двадцять тому - прочитала у газеті “Наше Слово”. Підшивка цих газет завдяки якомусь щасливому випадку потрапила колись до нас і то, як на ті часи, був для нас чудовий подарок.

Отож, моя мрія здійснилася. Погожого літнього ранку гарною лісовою дорогою я вирушила з сусіднього села Тиляви, рідного села мого батька, до Зиндранови.

Музей вразив мене своєю інтимністю, камерністю. Автентична давня хижа з прибудовами якнайкраще вписувалась у навколишній краєвид. Все було цілком природнім і, властиво, не виглядало на музей. І це було приємно.

Дуже символічно, що скансен цей такий маленький. Це маленьке обійстя (загорода), що вціліло після всіх лихоліть, ніби символізує Лемківщину, яка насправді є дуже маленька. І не тільки маленька але й така, що постійно зменшується (хоч географічно залишається в тих самих межах) і її мусимо зберегти.

Музей в Зиндранові не був для мене першим побаченим скансеном. До того я була вже в скансенах, з окрема у Львові і в Києві, де теж є лемківські обійстя. Також я трохи вже була знайома з духовною і матеріальною культурою лемків. Будучи студенткою Львівської академії мистецтв, вивчала в музеях народне мистецтво, а особливо народний одяг (бо моя спеціальність – моделювання одягу). Також вже багато років я пишу лемківські писанки. Зі всього сказаного Ви зрозумієте, як цікаво мені було розглядати експонати Музею в Зиндранові.

Тільки я оглянула музей, зразу захотіла...приїхати сюди ще раз. Так і сталося, і через рік я з великою приємністю знов оглянула Музей – скансен в Зиндранові. А тепер маю ще одну мрію: залишитися в музеї надовше і замалювати деякі експонати. Може і вона колись збудеться...

Неможливо переоцінити значення такого Музею. Лемки старшого покоління пригадують тут, як виглядало все тоді, коли Лемківщина ще була Лемківщиною. Молодші лемки тут можуть побачити те, чого вони вже не застали.

Патріотизм не починається з нічого. Для того, щоб молоді лемки усвідомлювали себе лемками, мають бути зацікавлені лемківською ідеєю, а отже, бачити і чути те, що викличе в них інтерес. Багато молодих навіть не здогадуються про призначення багатьох експонатів Музею.

Невже цим збивали масло, тим – чесали льон, а он тим – саджали у піч хліб. Ось народний одяг, який так відрізняється від сучасного, але такий гарний і зручний! А ось витесана майстром з народу кам'яна статуя Матері Божої. Яка вона гарна! Все це розбуджує інтерес до лемківської культури, спонукає

глибше цікавитись життям своїх предків, шукати свою ідентичність.

Думаю, що одна з цілей влаштування Музею в Зиндранові – дати можливість пізнати, а тоді – полюбити лемківську культуру. А хто Лемківщину справді глибоко пізнає і полюбить, той буде дбати про розвиток лемківської мови і культури, а не буде думати, до якого народу чи держави належать лемки, або про те, в якому товаристві збираються справжні лемки, а в якому – несправжні.

Приємно мені було чути, що у Вас є нові задуми, нові ідеї і надії, як розширити Музей. Бажаю Вам довгих щасливих літ та здійснення Ваших задумів. А також бажаю мати багато однодумців і помічників у музейній загороді і в “Загороді” паперовій – музейному кварталнику. Надіюсь що багато молодих ентузіастів, бачачи, що ні польський ні український, ні якийсь інший уряд не дуже спішиться допомогти утримувати Музей – скансен лемківської культури самі прийдуть на допомогу. Це ж є насправді не маленьке обійстя, а Центр лемківської культури.

Наостанок напишу таку річ. Дехто з людей, з котрими я приїхала, не дуже хотів йти оглядати музей. Це мене здивувало, бо як що вже приїхали в Зиндранову, то ж як не подивитися Музей? Це так, як би бути в Римі, як кажуть, і Папи не бачити. Але з чемності таки всі пішли до музею – і ті, що хотіли його оглянути, і ті, що не дуже хотіли. Та потім всі були дуже задоволені побаченням і раді, що побували в Музеї.

Напевне, ще з радянських часів в нас лишилась та байдужність до своєї історії, мови, культури. Але то треба переборювати. І найважливіше – приводити до Музею дітей і молодь. Якщо їм цікаво розказати про все, показати, то вони ніколи не забудуть такої екскурсії.

На тому вже буду закінчувати. Дуже дякую Вам за велику і святу справу, яку Ви робите. Хай у всьому Вас Бог благословить!

З повагою Анна Курпан.

Breda, 29.08.2003r

Szanowny Panie!

Pod koniec lipca wraz z mężem przypadkiem trafiliśmy do Państwa muzeum. To co tam mnie zainteresowało to oczywiście Wasza kultura, obyczaje, ale przede wszystkim losy Pana, Pana Rodziny i wielu innych ludzi.

Przeczytałam również książkę napisaną przez Pana i muszę przyznać że wciąż jestem pod jej wrażeniem.

Musze szczerze przyznać że nie miałam do tej pory pojęcia o wydarzeniach jakie po wojnie miały miejsce w Polsce! Są one straszliwe i nadal jestem zaszokowana i jednocześnie zdziwiona.

Niestety w szkołach (lata 80/90) uczono nas historii w taki sposób, że właściwie nie mieliśmy o niczym pojęcia, co było przyczyną takich a nie innych wydarzeń i jakie były skutki podejmowanych działań. Zresztą do dnia dzisiejszego co jakiś czas dowiadujemy się PRAWDY o wielu innych wydarzeniach z naszej historii. PRAWDY, która obala poprzednią "prawdę". I jak w takich warunkach wierzyć czemukolwiek i komukolwiek? Ja osobiście przyznam się, że czekam. Czekam aż minie jeszcze jakieś 10-20 lat, może wtedy zawieruchy polityczne ucichną i OSTATECZNA PRAWDA zostanie zapisana i będzie można w nią uwierzyć?

Dziękuję za Pana świadectwo w postaci tej książki, polecam ją mojej Rodzinie i znajomym.

Zastanawiałam się również nad Państwa muzeum. W jaki sposób można Wam pomóc? Moja siostra studiuje na Uniwersytecie Śląskim, filia w Cieszynie na kierunku: etnologia. Szkoła co roku kieruje studentów na praktyki wakacyjne.

Może interesowałoby Państwa przyjęcie do muzeum studentów podczas wakacji. Pomogli by Wam w oprowadzaniu turystów. Być może kontakt z taką uczelnią rozpowszechniłby również wiedzę o Państwa społeczności wśród młodych ludzi.

M. Lowicla

Okradzione muzeum

ZYNDRANOWA: Złodzieje skradli eksponaty pochodzące z I i II wojny światowej

Komisariat Policji w Dukli prowadzi dochodzenie w sprawie kradzieży eksponatów z Muzeum - Skansenu Kultury Łemkowskiej i Pamięci Wojennej w Zyndranowej k. Dukli.

O zdarzeniu dukielska policja powiadomiona została 16 września. - Z naszych dotychczasowych ustaleń wynika, że kradzież miała miejsce między czwartkiem 11 września, a poniedziałkiem 15 września. Złodzieje, którym nie udało się wcześniej przeplądować kłódki, dostali się do wnętrza jednego z budynków, gdzie przechowywane były eksponaty, przez drzwiczki dachowe - powiedział komisarz Rajmund Guzik, komendant KP w Dukli.

Łupem złodziei padły eksponaty niemieckie, polskie, radzieckie, austriackie, pochodzące z czasów I i II wojny światowej, w tym hełmy, manierki, menażki, maski gazowe, ładownice, bagnety, sprzączki do pasa, plecak żołnierski. Skradziony został również charakterystyczny płaszcz niemiecki oraz plecak oficerski ze skóry.

Policja prosi o kontakt osoby, które posiadają jakiegokolwiek informacje na temat tej kradzieży, na temat ewentualnych sprawców, widziały podejrzane osoby z plecakami, czy torbami podróżnymi, przebywające w Zyndranowej i okolicach między 11 a 15 września. Może komuś oferowano wymienione wcześniej przedmioty, w tym charakterystyczny wojskowy płaszcz niemiecki i plecak oficerski ze skóry.

Wszelkie informacje i spostrzeżenia można kierować do Komisariatu Policji w Dukli, tel. 43-300-07 lub pod numer alarmowy 997. POLICJA GWARANTUJE ANONIMOWOŚĆ.

/aj/

ВНУТРИШНЕ УСТРОИНЯ

Барз характеристичне ест в лемках того, же переважні каждый складат своє нарядя на своє місце їх назначыня.

Стайня – тиш ма своє назначыня и нарядя. Путня або коновця служили до ношыня воды для худобы в зимі. Была тиж там деревяна лопата, деревянные вилки з двома, трьома а часом штырьома зубами, котры господарі сами для себе вирабляли. З шафликів поіло ся худобу. Мусів тиж ту быти цапок – то ест маленький столец на котрім ся сідило коли доіло ся корови. Тот стільчик робит ся з сосны, котра ма прости голузи в дольним и горним перстени положени в єдним керунку, одтинат ся іх на єдну довгіст, розбиват на половину, жебы было пласко до сиджыня.

Куча – ест то бочна прибудівка де переховувало ся нарядя рільниче. Ту складало ся плугы, бороны. Барз цикава борона з деревяныма або желізнима зубами выгнена з переду санково, жебы не зачиплява за грунт. На початку 19 віку были в ужытку деревянные плугы окути бляхом.

Остатньо ужывали плугы деревянные до огартаня рядів з бандурами.

Куча ма повалу на котру складат ся решту дрібнога нарядя: мотики ковальской роботы, чекан, ків желізний до робліня отворів в земли, вилы до сіна, збераня зерна з 2-ма, 3-ма зубками зроблены з єдного деревця.

Колешня – вхидит ся до ньой з боіска. Призначена на решту знарядя: косы, граблі, серпы, дурбаки, кузівкы.

Зерно підрізували серпами купуванима з зубатым вістрьом. Серпів ковальской роботы ужывало ся дуже мало. На Лемковині ужывали більше косы, бо низке зерно як овес надає ся лем до кошиня. Ручкы до кісяте сут дві кривы або просты. При кошину зерна накладыют обруч з лищины або зубкы званы грабкы, жебы покос укладыв ся рівно. Косы купували в місті фабричной роботы. Жебы добрі косила треба было ей поклепати на бабці (кусок желіза з верха гладкий о острім споді, котрий вбиват ся до дерева а на верхній частині клепле ся косу). Камін до остріня косы - дурбак – носит ся в кузівці. Кузівка може быти видобана з дерева, зроблена

з бляхи або зо страченого коровами рога. До кузівки наливало ся кус води і зачипало за пасок од сподни а перше на гачнику (шнурок з гузиками на котрім носили сподні пред паском – ременьом).

Барз важний в газдівцы был млинец, котрый стоял частіше в коморі або в боіску. Млинец складат ся з кводы стоячей на 4-ох ногах. В клоді сут два округлы камені: спідник і верхник. З боку каменя видобана ямка до котрой всипує ся зерно до молотя. Одталя покус мече ся го до отвору верхнього каменя где ся меле. З переду на кводі ест отвір – порплиця – котрым виходит мука з помедже камені. Спідний камін лежит на стало на клоді омашений глином. Горішній ма вставлену поперечку – дудзійка - . в ній всажене веретено получене з підносником уміцненым під клодом з поперечком уміцненом до передніх і задніх ніг кводи. При помочы малого клина підносит ся тоту півперечку і веретено тым підносит камін верхник вижше або опускат ниже в залежности од того што ся меле, муку ци сьрут.

Камін горішній обертат ся ручком – млинчарка - , котра вложена ест до дірки на камені а другим кінцом в осаді на сціні або повалі.

До переробліня зерна на кашу ужывали ступы. Ест то клода добана з твердого дерева високости 90 – 100 см. На дні клоди сут цвякы з великыма головками. До клоды входить ступір котрого голова заокруглена і тыж з цвяками. Ступір ма поперечку або отвір до триманя в часі роботи. В остатніх часах уліпшили ступу на ногу – ножна ступа.

До праня лахів ужывали шафель, прайник і райбачку. Столец все стояв при воді на поточку.

Комора – переховувало ся ту позостали річи потрібни в газдівцы: сокиры, пилкы, свербликы, гоблі, обручни ножы. В остатніх часах ужывали токарні до дерева з котрого робили різне нарядя кухенне, лишкы, вавкы а так само розмаіты забавкы для діти.

Боіско – поміщыня в котрім зимовом пором молотиво ся зерно. Як не было боіска то молотили в сінях. Молотили ціпами. Ціпы складают ся з двох грубшых кыів полученых капицом (довшый – держак, коротшый – белень). З часом зачали молотити машином до молочыня, котру тягло четверо люди корбами. Омолочене зерно чыстыли вячком. Вячка то деревяна шуфелька. Єдна особа робит

вітор плахтом, друга мече зерно вячком до ніого. В першім пасмі буде полова, в другім кукіль і інше смітя, в третім зерно послід, а четверте зерно передне грубе і чысте.

З часом дорабляли ся машини до чышыня зерна , котру звали млинок, а до молочыня керат, котрий тягнули быкы або коні.

Сохы - служат до сушыня сіна. Сут то сосновы або ялицови коликы без коры з притятима голузками до половини.

ВНУТРІШНЕ ЗНАРЯДЯ В ХЫЖЫ, ЙОГО ПРИЗНАЧЫНЯ И ПРИМЩЫНЯ

Кочерга – коцюба (звана тиж кутач) до выгартаня огня, попелу з пеца. Ватралька - до пригартаня огня в пецу пекарскім до єдной сціны.

Полиця – довга около 2 м. на 40 см., причыплена од пеца до другой сціны. Часто фронтова сціна різблена або малювана. На ні стоят горці, мискы з котрых ся не користат на што ден.

Корыто – подовгувате выдобане з дерева начыня ужыване на муку і кісто, а также до купаня діточок.

Хлібівча – маленке коритко до формуваня кіста на хліб. До хлібівчате кладе ся кісто, формує округлый хліб, высыпує на лопату і вkladат ся до пеца до печиня.

Бодинка – деревяне начыня до робліня масла. Верхня част бодинкы то ящик. Збушник то тотя част котром ся робило масло.

Вага безьбін – вісіла при вікні. Єст то дручок о довгости 50 – 100 см. На єднім кінци причыплений гачок до повісіня предмету котрый ся важыт. На другім кінци кусок каменя. По цілім дручку номеры, або гвоздикы до одчытаня вагы. На дручку шнурок за котрый ся тримат в часі важыня. На такі вазі можна зважыти барз докладні 10 – 50 кг. Залежыт то од довгости дручка і тягарка.

Подышир – фісіл на сціні пониже полиці. Были в нім повішены горнята, тереликы, колотов, катулька до кіста і іншы. Середня перегорода має дуже дірок до котрых вkladат ся вжыці (лыжкы). Кождый член родини ма свою вжыцу. В остатніх часах роблено осібно вжычник в котрім стояли лем вжыці піоново в своїх отворах.

З боку подышира вісіла на сціні солянка видобана з дерева з покрывком на деревяных чопях.

Сціну на котрі были приборы кухенны можна назвати “креденсом” кухенним. Його оздобом били тереликы повішени на сціні.

Ціва родина іла одну страву з одной мискы, більша з двох. Начыня милы дома в шафлику котрый был лем до того призначений, або на поточку. Вимите вішали на плоті або укладали на заспі під стріхом жебы висхло.

В кожді хыжы стояв стів в куті. Вколо нього стояли лавкы. Стів має столины (отворена скриня на високих ногах накрита грубом еднолитом дошком званом “стовом”). Над стовом вісілы густо еден при другім в єднім ряді образы святых, а під нима знимкы (фотографі) родинны – часто тых емігрантів з Америки.

Стояла тых посціль, переважні єдна.- дагде дві. Єст то проста скриня збита з гоблюваных дощок застелена соломом, накрита лняном плахтом, на ні заголовок, перина з гусячого піря в оболочыні.

Діти і старшы спали на пецу – зато робили го так великим, же занимав четверту або і третю част хыжы, а то барз дуже.

Лавкы тиж служили до спаня. Были в них діркы до котрых вкладаво ся куделі в часі пряджыня.

Потрібним начиньом домовым был деревяний дйінничок до котрого доіли коровы. До ціджыня молока, сыра ужывали густой шматкы або ситка.

На лупи з бандур ужывали кошиків плетеных з лозиновых прутів. Таких опавок ужывали до носіяны половы, сіна.

До прасуваня служыв рамах і катулька, пізніше прасиво. До ціджыня бандур ужывали ціджавку або діравку.

До ношыня ідва в поле служыли дзвінята (маленкы палены гліняны горночки з покривками. Были 2 разом – двоякы, 3 разом – троякы, 4 разом – четверачкы. Тоты дзвінята были барз практичны, бо каждая страва была осібно, а несло ся за єдну ручку далеко в поле переважні для косяри. Єден горночок містив около єдного літра іджыня.

*Записав Ваньо Мадзік родом з с. Бортне.
Тепер жыє в Америці.*

ЗМІСТ - SPIS TREŚCI

КУС БЕСІДЫ РЕДАКЦІЙ З ЧИТАЧАМИ	3
ДАШТО З ЖЫТЯ ГНЕСНЬОГО НА ЛЕМКОВИНІ	5
35 LAT I SO DALEJ	7
О ЗИНДРАНІВСКИМ СВЯТІ ОД РУСАЛЯ ДО ЯНА	9
ПАВЛО СТЕФАНОВСКІЙ - ВЕРШИ	12
К Е Р М Е Ш	16
О СВЯТІ В ГОРЛИЦЯХ	18
ВАТРА НА ЧУЖЫНІ	19
СПОМИН – ЗГАДКА	21
ВСПОМИН О ДРУГІ СВІТОВІ ВІЙНІ НА ПОЛЯНСКИМ ПОЛІ	25
СПОМИНЫ ВОЯКА ФРОНТОВЦЯ АНДРЕЯ ГРИНЕНЬКА З ТИЛЬОВЫ	32
СПОГАДИ З МИНУЛОГО ЖИТЯ	37
ЛЕМКІВСЬКИЙ МЕЛОС	39
МАРІЯ ЯНКО	42
ТУГА ЗА ЛЕМКОВИНОЮ	43
АНТІН ГАВРИЛОВИЧ ПРОЦЬ	44
ДУМКА З “ДЕННИКА МЫСЛЫ ПЕРЕМЫСЛИ”	45
ВАСИЛЬ ФРИНЦКО	46
ЛЕМКІВСЬКИЙ РІД ЛИМИЧІВ	49
ДОРОГЫ КРАЯНЕ	52
ŁEMKOWIE WARCİ NAŚLADOWANIA	53
ЛИСТИ	58
OKRADZIONE MUZEUM	64
ВНУТРИШНЕ УСТРОИНЯ	65

КУЛЬТУРА, ІСТОРІЯ І ПАМ'ЯТКЫ ЛЕМКІВ В ПОЛЬЩІ
KULTURA, HISTORIA I ZABYTKI ŁEMKÓW W POLSCE

ЗАГОРОДА ZAHORODA

*KWARTALNIK TOWARZYSTWA NA RZECZ ROZWOJU
MUZEUM KULTURY ŁEMKOWSKIEJ W ZYNDRANOWEJ*

Wydaje: Rada Towarzystwa Muzealnego w Zyndranowej

Выдає: Рада Музейного Товариства в Зиндранові

Redaguje zespół redakcyjny - przewodniczący i członkowie Prezydium Rady
Towarzystwa Muzealnego z pomocą autorów - korespondentów
Редагує редакційний колектив - голова і члени Президії Ради
Музейного Товариства з помочом авторів-кореспондентів

Adres redakcji:

TOWARZYSTWO MUZEALNE W ZYNDRANOWEJ
z dopiskiem "Zahoroda"
38-454 TYLAWA, pow. KROSNO

**NALEŻNOŚĆ ZA KWARTALNIK ORAZ POMOC I DARY DLA
MUZEUM PROSIMY NADSYŁAĆ NA KONTO:**
NR 86421096-1922-27006-0 GBPZ S.A. Wrocław Filia/Sanok
Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku Oddz. Dukła

Redakcja nie zwraca materiałów nie zamówionych, zastrzega sobie
prawo skracania materiałów oraz używania własnych tytułów.
Redakcja nie zawsze utożsamia się z poglądami reprezentowanymi
przez autorów zamieszczonych materiałów.

Materiały pisane dialektem publikujemy w oryginalnej formie

**OD 1996 r. KWARTALNIK DOTUJE
MINISTERSTWOKULTURY I SZTUKI**